

PÅ PARTI MED BARNA

Redd Barna

Barnepolitisk plattform
Oppdatert September 2019

INNHold

Forord: På parti med barna	3
1. POLITISKE ENDRINGER FOR BARNS RETTIGHETER	4
1.1 Et godt styresett er grunnleggende for barns rettigheter	5
1.2 Barns rett til medvirkning og innflytelse	8
1.3 Barns rett til utdanning	11
1.4 Barns rett til helse og ernæring	18
1.5 Barns rett til beskyttelse mot vold og overgrep	21
1.6 Beskyttelse av barn på flukt og barn i krig og konflikt	24
1.7 Barns rett til gode levekår og inkludering	29
1.8 Digitalisering	31
2. GLOBALE ENDRINGER FOR BARNS RETTIGHETER	34
2.1 Innledning	35
2.3 Internasjonale finansinstitusjoner	35
2.4 Kapitalflukt og skatt	35
2.5 Gjeld	36
2.6 Bistand	37
2.7 Nye globale finansieringsmekanismer og globale fond	38
2.8 Rettferdig handel	39
2.9 Etikk i oljefondet	40
2.10 Klima og barns rettigheter	40
2.11 Privat sektor og barns rettigheter	41

FORORD: PÅ PARTI MED BARNA

Redd Barna arbeider for et samfunn der alle barns rett til overlevelse, beskyttelse, utvikling og deltagelse skal innfris i tråd med FNs Barnekonvensjon og andre menneskerettighetskonvensjoner. Vi kjemper hver dag for at barn skal få det bedre.

Barn får det stadig bedre på mange områder i Norge og verden, men det er fortsatt mange som ikke får ta del i framgangen. Fortsatt ser vi at barns rettigheter brytes, at barn er de som rammes hardest av fattigdom, av ulikhet og diskriminering, av krig, og av klimaendringer og naturkatastrofer. Forskjellene mellom barn som har alt og de som mangler det meste av materielle goder er enorme, og ulikhetene øker. God politikk for barn er en politikk som innfrir alle barns rettigheter, som ikke diskriminerer, og som sørger for at barn skal overleve, lære og være trygge.

Redd Barna Norge er en del av internasjonale Redd Barna, som er verdens ledende uavhengige organisasjon for barn, og som arbeider for og med barn i over 120 land. Vi bidrar til å innfri barns rettigheter både gjennom programarbeid og påvirkning av myndigheter. Vi skaper varige, positive endringer for millioner av barn. Sammen med lokalt sivilsamfunn og barn påpeker vi brudd på barns rettigheter. Barnekonvensjonen er vårt viktigste verktøy når vi skal fortelle myndighetene at det er deres juridiske ansvar å sikre at barn er trygge og ikke blir utsatt for vold, at de får mat og medisiner, og får gå på skole og lære.

Det er først og fremst statens ansvar å innfri barns rettigheter. I tillegg har det internasjonale samfunnet et ansvar for å støtte stater som selv ikke har tilstrekkelig med ressurser til å innfri rettighetene til barna i eget land.

Redd Barnas barnepolitiske plattform bygger på våre daglige erfaringer fra arbeid for og med barn over hele verden, og fra møter med makthavere både nasjonalt og internasjonalt. Med denne plattformen forteller vi om hvilke endringer vi mener må til for å skape et samfunn hvor barns rettigheter respekteres og innfris. Fordi Redd Barna er en norsk organisasjon, retter vår politikk seg i hovedsak mot norske politiske myndigheters innsats for barn i Norge og mot uten-

riks- og utviklingspolitikken. Sammen med internasjonale Redd Barna arbeider vi i tillegg for å påvirke politiske beslutninger til det beste for barn både i landene der vi er til stede, og på den globale politiske arenaen.

Det er mye som gjenstår før alle barns rettigheter er innfridd. Internasjonalt må vi arbeide for at alle land setter barns rettigheter først. Vi må jobbe for å fjerne strukturelle årsaker til fattigdom, ulikhet og diskriminering og for å styrke gode helse- og utdanningssystemer og velferdstjenester slik at alle barn kan få innfridd sine rettigheter. I Norge er det fortsatt en lang vei igjen før de mest utsatte barna, som barn som søker asyl, barn som bor i lavinntektsfamilier, barn utsatt for vold og overgrep og barn med nedsatt funksjonsevne, får innfridd sine rettigheter til omsorg, beskyttelse, helse og skolegang. I motsetning til i mange andre land, skyldes ikke barnerettighetsbruddene i Norge nødvendigvis mangel på ressurser, men heller en mangel på politisk vilje.

Klarer vi å skape et godt samfunn for barn, skaper vi et samfunn som er godt for alle.

Birgitte Lange,
Generalsekretær i Redd Barna

A young girl with dark hair and a bright smile is painting a colorful mural on a wall made of dark wooden planks. She is holding a paintbrush and applying bright blue paint to a circular design. The mural features various colors including yellow, pink, and blue, creating a vibrant and abstract pattern. The girl is wearing a light-colored, patterned top.

Kunst: Anwara (11) deltar i kunstaktiviteter i flyktingleiren Cox' Basar i Bangladesh.
FOTO: KRISTIANA MARTON / REDD BARNA

1. POLITISKE ENDRINGER FOR BARNS RETTIGHETER

1.1 ET GODT STYRESETT ER GRUNNLEGGENDE FOR BARNs RETTIGHETER

Stater som har ratifisert barnekonvensjonen har forpliktet seg til å innfri barns rettigheter i tråd med konvensjonen. De har også forpliktet seg til å rapportere til FNs komité for barns rettigheter og til FNs menneskerettighetsråd om sine tiltak og framskritt knyttet til oppfyllelse av konvensjonen. I tillegg er statene pliktige til å gjøre barnekonvensjonen kjent for både voksne og barn i egen befolkning.

Barnekonvensjonen består av fire grunnleggende prinsipper:

- prinsippet om barnets beste
- prinsippet om ikke-diskriminering
- prinsippet om retten til liv og utvikling
- prinsippet om barnets rett til å bli hørt

Alle som har signert konvensjonen er forpliktet til å la disse prinsippene være grunnleggende i alle avgjørelser som angår barn, også når det gjelder landets internasjonale politikk. Et godt styresett for barn innebærer at det finnes strukturer og institusjoner for å ivareta disse forpliktelsene.

Noen barn opplever større grad av rettighetsbrudd enn andre. De mest marginaliserte barna er for eksempel de som lever i fattige familier, fra stigmatiserte etniske grupper, og de med nedsatt funksjonsevne. Jenter blir for eksempel systematisk diskriminert i kraft av sitt kjønn. Dette skjer både uavhengig eller i kombinasjon med andre former for diskriminering og marginalisering. Resultatet er at de må stille bakerst i køen for tilgang til mat, medisiner, og helse- og skoletilbud i mange land.

Gjennom samarbeid og politisk påvirkning må myndighetene derfor stilles til ansvar for å innfri alle barns rettigheter i eget land. I de tilfellene hvor statene selv ikke har tilstrekkelig ressurser til å innfri barns rettigheter, har det internasjonale samfunnet ansvar for å støtte disse statene ifølge barnekonvensjonen artikkel 4.

BARNEKONVENSJONEN ARTIKKEL 4

Partene skal treffe alle egnede lovgivningsmessige, administrative og andre tiltak for å gjennomføre de rettigheter som anerkjennes i denne konvensjon. Når det gjelder økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, skal partene treffe slike tiltak i størst mulig utstrekning innenfor de ressurser de har til rådighet, om nødvendig innenfor rammen av internasjonalt samarbeid.

Norge er også bundet av andre konvensjoner som innebærer forpliktelser for barns rettigheter. Dette gjelder blant annet FNs konvensjon om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne (CRPD) og FNs konvensjon om å avskaffe alle former for diskriminering mot kvinner (CEDAW). Barnekonvensjonen må forstås i lys av disse konvensjonene.

I NORGE

Barnekonvensjonen er en del av norsk lov

Norge har inkorporert barnekonvensjonen i sin helhet. Det betyr at konvensjonen gjelder som norsk lov og gir barn status som individuelle rettighetsinnehavere. I tilfeller hvor det ikke er samsvar mellom nasjonale lover og barnekonvensjonen, vil dermed konvensjonen ha forrang. På tross av dette viser jevnlig rapporter fra FNs barnekomité og andre FN-komiteer for menneskerettigheter at det er sprik mellom strukturer og lovverk og den faktiske oppfyllelsen av rettighetene for det enkelte barn. Politisk uvilje til å prioritere barn og unge kan ofte virke som en større hindring enn juridiske og økonomiske rammer.

Det er svært vanskelig for barn i Norge å klage på brudd på sine rettigheter, fordi det ikke finnes barnevennlige klagemekanismer i Norge eller barnevennlig adgang til rettssystemet. Norge har heller ikke sluttet seg til barnekonvensjonens tilleggsprotokoll om klagemekanisme.

Det er fortsatt behov for større kunnskap om barnekonvensjonen. Dette gjelder både for barn og unge og øvrig sivil samfunn, men også for offentlige myndigheter. Et viktig arbeid i denne sammenheng er at sivil samfunn rapporterer til både FNs barnekomité og andre FN-komiteer om barns rettigheter, samt sikrer oppfølging av FNs anbefalinger til Norge.

Norge har lite systematisk dokumentasjon, statistikk og kunnskap om barns rettighetssituasjon. Dette gjelder både oversikter over og analyser av budsjettressurser som blir brukt på barn og unge. Godt styresett dreier seg ikke bare om god ressursforvaltning og kontroll, men også om jevn fordeling av ressurser. For å kunne innfri alle barns rettigheter, er systematisk dokumentasjon, statistikk og kunnskap avgjørende.

REDD BARNA MENER AT:

- Norge må følge opp FNs barnekomité og andre FN-komiteers merknader og anbefalinger om oppfyllelse av barns rettigheter i Norge.
- Norske myndigheter må ratifisere tilleggsprotokollen om klagemekanisme til FNs barnekonvensjon.
- Norske myndigheter må utvikle nye, samt styrke barnevennlige nasjonale klagemekanismer og sikre barnevennlig adgang til rettssystemet.
- Norske myndigheter må gjøre budsjettanalyser som viser hvor stor andel av landets ressurser som brukes på barn, både på nasjonalt og kommunalt nivå.
- Norge må sikre oppdaterte situasjonsanalyser og statistikk om barn, særlig om barn i sårbare situasjoner.
- Norske myndigheter skal tilrettelegge for dialog og samarbeid med barn og unge og sivilt samfunn, for å iverksette politikk og tiltak som virker på best mulig måte for barn.

INTERNASJONALT

Store forskjeller i kunnskap og ressurser

De fleste stater i verden har sluttet seg til FNs barnekonvensjon og andre internasjonale avtaler for menneskerettigheter, og de fleste afrikanske land har ratifisert det afrikanske charteret, som er det afrikanske menneskerettighetssystemet. Likevel er det en manglende evne eller vilje til å faktisk innfri de grunnleggende rettighetene som barn har krav på. Noe av utfordringen ligger i at mange land mangler detaljert dokumentasjon på barns situasjon, og kunnskapsnivået og bevisstheten om relevante konvensjoner og implementeringen av disse er ofte lav. Det er derfor avgjørende at land etablerer et godt styresett og implementerer barnekonvensjonen og andre relevante traktater, og at de får internasjonal støtte til dette. Et godt styresett for barn handler om lover og håndhevelse, dokumentasjon og kunnskap om barns situasjon, og om opprettelse av kontrollmekanismer som for eksempel barneombud. Det handler også om å bruke tilstrekkelige ressurser for å innfri barns rettigheter, rapportere regelmessig til FNs komité for barnets rettigheter, FNs menneskerettighetsråd og andre internasjonale og regionale fora for menneskerettigheter. Det handler også om å gjøre befolkningen kjent med barns rettigheter.

Dersom et land skal kunne sikre et godt styresett for barns rettigheter, avhenger det også av økonomiske ressurser og fordelingen av disse. Mange utviklingsland har ikke de nødvendige ressursene til å oppfylle alle barns rettigheter. I tillegg til dette er det mange land som er preget av enorme forskjeller når det kommer til fordeling av ressurser og tilgang til

helsevesen og utdanning av god kvalitet. Progressive skattesystemer kan gi bedre fordeling, effektive innkrevmekanismer kan gi høyere skatteinntekter, og åpenhet om budsjetter og forbruk kan gi mindre svinn og korrupsjon. Åpenhet om budsjetter og hvordan de brukes er også viktig for at befolkningen skal kunne holde myndighetene ansvarlig.

Et sterkt sivilsamfunn, en fri presse med kunnskap om rettigheter, og tilgang til informasjon om hvordan myndighetene innfrir disse, er sentrale elementer i et godt styresett for barns rettigheter. Både barn selv og befolkningen for øvrig må ha kunnskap og frihet til å holde lokale og nasjonale myndigheter ansvarlig for at rettighetene blir innfridd. I verden i dag ser vi derimot at det sivile samfunnets politiske handlingsrom krymper. CIVICUS, som overvåker handlingsrommet til sivilt samfunn verden over, rapporterer om systemiske utfordringer i 109 land, og melder at kun fire prosent av verdens land betegnes som «åpne»¹. Et godt styresett for barns rettigheter krever at denne utviklingen snur.

REDD BARNA MENER AT:

- Barns rettigheter må være en hovedsatsing i all norsk utenriks- og utviklingspolitikk. Som et ledd i dette må norske myndigheter sikre barnefaglig kompetanse i hele utenriktjenesten.
- Norge må sørge for at barns rettigheter inkluderes i analyser og retningslinjer og sørge for et godt styresett både gjennom nasjonale myndigheter, og multilaterale organisasjoner og institusjoner.
- Norge må ta en lederrolle når det gjelder å ta opp brudd på barns rettigheter i Universal Periodic Review (UPR) i FNs menneskerettighetsråd.
- Norge må støtte andre land i deres rapportering om barns rettigheter, både til FNs komité for barnets rettigheter og til FNs menneskerettighetsråd. Det er særlig viktig å støtte sivilt samfunn i den supplerende rapporteringen.
- Norge må arbeide for at de statene som enda ikke har ratifisert tilleggsprotokollene til FNs barnekonvensjon og FNs konvensjon om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne, må gjøre dette.
- Norske myndigheter må støtte land i å opprette uavhengige barneombud og i å styrke deres nasjonale systemer for å melde om brudd på barnekonvensjonen.
- Norge må arbeide for at staters helhetlige utviklingsstrategier inkluderer tiltak for å fremme barns rettigheter og motarbeide ulikhet, diskriminering og ekskludering. Slike tiltak kan for eksempel være å støtte utvikling av lovverk, retningslinjer, planer og ressursforvaltning for barns rettigheter.
- Norske myndigheter må støtte framveksten av et sterkt sivilsamfunn og en uavhengig presse i

1 CIVICUS (2018) State of Civil Society Report 2018. Johannesburg: CIVICUS

utviklingsland, som kan bidra til åpenhet, demokratisering og en ansvarlig stat. Det er særlig viktig å legge til rette for at representanter for grupper som ofte diskrimineres, slik at barn og unge, fattige, kvinner og personer med funksjonsnedsettelse får innflytelse over politiske prosesser og budsjetter.

- Norge må være en pådriver og støttespiller for åpenhet i budsjetter og offentlig forbruk, inkludert analyser som viser hvor stor del av landets ressurser som brukes for å innfri barns rettigheter, og støtte tiltak for økte offentlige inntekter, bekjempelse av ulikhet og korrupsjon. (Se mer i kapittel 2.2. og 2.4.)

1.2 BARNS RETT TIL MEDVIRKNING OG INNFLYTELSE

Barnekonvensjonen understreker at barn ikke bare har krav på særlig beskyttelse på grunn av sin sårbarhet og avhengighet av voksne, men at de også er fullverdige mennesker med egne tanker og meninger, ressurser og rett til å delta og utøve innflytelse over eget liv og i det samfunnet de lever i. Barn og unge utgjør en stor del av verdens befolkning og når de får medvirke, bruke og utvikle egne ressurser, bygges lokal kapasitet og et mer bærekraftig samfunn.

Artikkel 12 i barnekonvensjonen slår fast at alle barn har rett til å uttrykke sine synspunkter og bli hørt i alle forhold som berører dem. Den er en av fire gjennomgående prinsipper i barnekonvensjonen og i tillegg til å være en selvstendig rettighet, skal den også skal ta hensyn til i fortolkningen og gjennomføringen av alle de andre rettighetene. Retten til å bli hørt er både en rettighet for hvert enkelt barn, og for barn som gruppe. Artikkel 12 setter ingen nedre aldersgrense, men understreker at alle barn har rett til å uttrykke sine synspunkter og at deres synspunkter blir vektlagt i samsvar med alder og modenhet. Retten til å bli hørt gjelder på alle arenaer hvor det tas beslutninger som angår barn.

BARNEKONVENSJONEN ARTIKKEL 12

1. Partene skal garantere et barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, retten til fritt å gi uttrykk for disse synspunkter i alle forhold som vedrører barnet, og tillegge barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet.
2. For dette formål skal barnet særlig gis anledning til å bli hørt i enhver rettslig og administrativ saksbehandling som angår barnet, enten direkte eller gjennom en representant eller et egnet organ, på en måte som er i samsvar med saksbehandlingsreglene i nasjonal rett.

Hver enkelt stat har en plikt til å aktivt legge til rette for at alle barn, uavhengig av hvem de er, har tilgang til informasjon, kan forme og uttrykke sine synspunkter, og påvirke prosesser og beslutninger som berører dem – på egne premisser. Beslutningstakere på alle nivå må lytte til og vektlegge barns synspunkter og prioriteringer, slik at beslutningene som tas er til barnets beste og i tråd med den virkeligheten barn og unge lever i.

REDD BARNA MENER AT:

- Norske myndigheter må samarbeide med og bidra med finansiell og politisk støtte til demokratiske barne- og ungdomsorganisasjoner både i Norge og i andre land.
- I arbeidet med å styrke barns innflytelse både nasjonalt og internasjonalt, må norske myndigheter legge vekt på at alle barn har krav på å få oppfylt retten til å bli hørt. Dette skal gjelde jenter så vel som gutter, yngre barn, utsatte og marginaliserte barn, og barn med nedsatt funksjonsevne.
- Norske myndigheter, nasjonalt og internasjonalt, må prioritere å etablere og styrke de strukturene som ivaretar barnas medvirkning gjennom kontinuerlige prosesser, framfor enkeltstående og forbigående aktiviteter.

I NORGE

Styrket lovverk, men den reelle innflytelsen varierer fortsatt.

I løpet av de siste årene har det skjedd positive endringer i planer og lovverk som styrker barnets rett til å bli hørt. Eksempler på dette er Grunnloven, barnevernloven, pasient- og brukerrettighetsloven og barneloven. I praksis er imidlertid barn og unges faktiske innflytelse svært varierende. Det er for stor grad av tilfeldigheter, tilgang på ressurser, kompetanse eller ulike holdninger som avgjør om barn blir hørt og tatt på alvor. Det er særlig yngre barn og utsatte grupper som for eksempel barn med nedsatt funksjonsevne, barn som søker asyl i Norge eller barn som mottar hjelp fra barnevernet, som har utfordringer med å få oppfylt retten til å bli hørt. Det er også en utfordring at mange barn mangler kunnskap om rettighetene sine, og hvordan de kan gå fram for å påvirke i saker som berører dem. I mange tilfeller blir barn invitert til å komme med sine synspunkter, uten at synspunktene deres blir reelt innarbeidet og tatt på alvor i den videre beslutningsprosessen. Samtidig er det sjeldent at barna selv får tilbakemeldinger på utfallet av beslutningsprosesser og hvordan deres synspunkter er blitt vektlagt. Barns mulighet til å medvirke foregår som oftest innenfor svært begrensede rammer og strukturer som er definert av de voksne og som barn ikke har innflytelse over.

Barnas Valg: Jonas Gahr Støre (Ap) fikk diplom fra Sofia Nilsen Rødahl (11) og Anna Konstali (10) etter Barnas Valg 2019.

FOTO: KRISTOFFER MOENE RØD / REDD BARNA

REDD BARNA MENER AT:

- Alle kommuner og fylkeskommuner må ha formaliserte innflytelsesorgan for barn og unge. Disse skal være representative, ha reell innflytelse og fungere på barn og unges egne premisser.
- Innflytelsesorganene for barn og unge bør ha møte- og talerett i kommunestyre/fylkesting.
- Det er behov for å etablere og utforme et nasjonalt innflytelsesorgan for barn og unge. Et slikt organ bør også involvere de kommunale og fylkeskommunale innflytelsesorganene for barn og unge, og de demokratiske barne- og ungdomsorganisasjonene.
- Kompetanse på barns medvirkning må styrkes både blant voksne og blant barn og unge selv, blant annet ved å etablere et eget nasjonalt kompetansesenter for barn og unges medvirkning.
- Norske myndigheter må gjennomføre en nasjonal utredning av hvordan barns rett til å bli hørt blir oppfylt. Det må også lages en nasjonal strategi for

hvordan alle barns rett til medvirkning og innflytelse skal ivaretas på en god og meningsfull måte, og i tråd med anbefalingene fra FNs barnekomité.

- Vi trenger mer kunnskap om hvordan vi kan sikre at alle barn får oppfylt retten til å bli hørt, også de som snakker et annet språk enn majoriteten (eksempelvis samisk eller tegnspråk) eller som uttrykker seg på andre måter enn igjennom verbalspråket, som for eksempel yngre barn og barn med funksjonsnedsettelse.
- Det må stilles større krav til at barnets synspunkter blir vektlagt i beslutningsprosesser, blant annet gjennom krav til dokumentasjon av barnets synspunkter og hvordan disse er blitt vektlagt opp mot andre hensyn.
- Barn må i større grad få mulighet til å påvirke rammene for sin egen medvirkning, eksempelvis om de ønsker å møte beslutningstakere direkte eller uttale seg via en representant.
- Norske myndigheter må sikre tilstrekkelig, tilg-

jengelig og tilpasset informasjon til alle barn om deres rett til medvirkning og innflytelse og hvordan de kan utøve denne retten. Det bør utarbeides barnevennlige versjoner av alle offentlige dokumenter som angår barn.

- Klageordninger for barn må styrkes, tilrettelegges og gjøres tilgjengelige slik at barna selv kan bruke klageordningene uavhengig av voksne støttepersoner.
- Skole og barnehage er arenaer hvor alle barn tilbringer store deler av oppveksten sin, og de må derfor ta et særlig ansvar for å sørge for at alle barn opplever medvirkning og innflytelse, enten det gjelder undervisning, det psyko-sosiale miljøet, det fysiske miljøet eller annet.
- Det bør lovfestes at elevråd skal ha representanter fra og med 1. trinn slik at ikke de yngre barna ekskluderes fra beslutningsprosesser på skolen.
- Norske myndigheter må gjeninnføre klassens time i opplæringsloven for å sikre at alle elever i skolen gis mulighet til å delta i elevdemokratiet.
- Nasjonale høringer i saker som gjelder barn og unge må tilrettelegges slik at de kan medvirke på egne premisser.
- Norske myndigheter må sikre langsiktig finansiell støtte til de demokratiske barne- og ungdomsorganisasjonene og involvere dem aktivt fra tidlig fase i nasjonale beslutningsprosesser.
- Norske myndigheter bør innføre stemmerett for 16-åringer.
- Barn og unge må bli informert og gis mulighet for medvirkning og innflytelse i rapporteringen til FNs barnekomité, og i oppfølgingen av merknadene fra barnekomiteen.
- Norske myndigheter må sørge for at ingen barn blir fratatt tilgang til internett, i den grad at deres rett til informasjon og samfunnsdeltakelse undergraves.

INTERNASJONALT

Barn utelates ved viktige beslutninger som angår dem

Barns rett til å si sin mening og å bli hørt, gjelder også utenfor Norge. I både nasjonale, regionale og internasjonale prosesser tas det beslutninger som vil påvirke barns nåtidige og framtidige hverdag. De som fatter disse beslutningene har ansvar for at barn skal kunne utøve innflytelse over egen framtid. Mange internasjonale prosesser legger derimot ikke til rette for barn og unges deltakelse. Å utelate barn fra forhandlingsbordet når viktige internasjonale beslutninger tas, er både ekskluderende og uansvarlig. Internasjonale avtaler er avhengig av sterkt nasjonalt eierskap, noe barn og unges deltakelse kan bidra til.

Et aktivt og mangfoldig sivilsamfunn, som inkluderer barn og unges egne organisasjoner er viktig, både for å sikre at stater holdes til ansvar for å innfri befolkningens rettigheter, men også for å føre en ansvarlig og bærekraftig politikk. I mange land er det begrensninger i organisasjonsfrihet og ytringsfrihet.

Dette skaper store utfordringer for barn og unges aktive og frie deltakelse. Barn og unge har rett til å organisere seg og til å ytre seg fritt, men for mange kan det å kjempe for sine egne rettigheter utsette dem for stor fare.

REDD BARNA MENER AT:

- Norske myndigheter må, i kraft av sin rolle som giver og partner, stille krav til at partnerland legger til rette for at barn skal ha innflytelse over utformingen av planer og budsjetter som berører dem. Norge bør benytte sine styreplasser i multilaterale fond og organisasjoner til å promotere barns rett til å bli hørt, og til å utøve innflytelse over politikken som utformes i partnerland.
- Norge må bidra til at stater involverer barn og unge i rapportering til FNs komité for barns rettigheter og til FNs menneskerettighetsråd.
- Norge må være en pådriver for å involvere barn og unge, og sikre at deres synspunkter og prioriteringer vektlegges i internasjonale beslutningsprosesser, som for eksempel i FN.
- Norge må jobbe for at andre land oppretter og styrker ulike former for representativ barne- og ungdomsmedvirkning i offentlige institusjoner og sivilsamfunnet, for eksempel barneparlament og/eller ungdomsråd på lokalt, regionalt og nasjonalt nivå.
- Norge bør aktivt støtte opp om barn og ungdom som rettighetsforkjempere, både som enkeltpersoner og i grupper.

Skole: Elever ved Sway Teab Primary School i Kambotsja.

FOTO: HANNE BJUGSTAD / REDD BARNA

1.3 BARNS RETT TIL UTDANNING

Utdanning er en grunnleggende menneskerettighet og påvirker utviklingen av både enkeltmennesker og samfunn sosialt, økonomisk, og kulturelt. Barnekonvensjonen artikkel 28 slår fast at alle barn har rett til utdanning og at det er statenes ansvar å gjøre grunnutdanningen obligatorisk og gratis tilgjengelig for alle barn. Under samme artikkel er statene også forpliktet til å fremme og oppmuntre til internasjonalt samarbeid for utdanning. Konvensjonen om rettigheter for personer med nedsatt funksjonsevne (CRPD), slår ytterligere fast retten til inkluderende utdanning i eget nærmiljø og rett til utdanning som tar høyde for alle barns ulike behov og kapasitet.

Til tross for framgang de siste tiårene er det fort-

satt slik at over 617 millioner barn og unge ikke har grunnleggende ferdigheter i lesing, skriving og regning – noe som blir omtalt som en global læringskrise. De fleste av disse barna går på skolen, men uten å lære.² Dette skyldes blant annet at lærere mangler kapasitet, støtte og kompetanse til å innfri barns rett til utdanning. I tillegg har framgangen stagnert når det gjelder tilgang til utdanning, og rundt ni prosent – eller 63 millioner barn – mangler fremdeles tilgang til barneskolen.³ Dette gjelder flere jenter enn gutter, og barn med nedsatt funksjonsevne er spesielt utsatte. Krig, konflikt og katastrofer hindrer altfor mange barn fra å gå på skolen, samtidig vet vi at skolegang gir livsviktig beskyttelse i krig og konflikt.

² Unesco Institute for Statistics, UIS Fact Sheet No. 46 | September 2017.

³ Unesco Institute for Statistics, UIS Fact Sheet No. 48 | February 2018.

BARNEKONVENSJONEN

ARTIKKEL 28

1. Partene anerkjenner barnets rett til utdanning, og med sikte på å oppnå denne rett gradvis og på grunnlag av like muligheter skal de særlig:
2. a) gjøre grunnutdanningen obligatorisk og gratis tilgjengelig for alle,
b) oppmuntre utviklingen av forskjellige former for videregående opplæring, herunder allmen-
nfaglig og yrkesfaglig opplæring, gjøre dem tilgjengelige og oppnåelige for ethvert barn, og treffe egnede tiltak som f.eks. innføring av gratis undervisning og tilbud om økonomisk støtte ved behov,
c) med alle egnede midler gjøre høyere utdanning tilgjengelig for alle på grunnlag av den enkeltes evner,
d) gjøre informasjon og veiledning om undervisning og fagopplæring tilgjengelig og oppnåelig for alle barn,
e) treffe tiltak for å oppmuntre til regelmessig skolegang og for å redusere antallet av dem som ikke fullfører skolegangen.
3. Partene skal treffe alle egnede tiltak for å sikre at skolens disiplin utøves på en måte som er forenlig med barnets menneskeverd og i samsvar med denne konvensjon.
4. Partene skal fremme og oppmuntre internasjonalt samarbeid om forhold som angår utdanning, særlig med henblikk på å bidra til å avskaffe uvitenhet og analfabetisme over hele verden og å lette tilgangen til vitenskapelig og teknologisk kunnskap og moderne undervisningsmetoder. I denne sammenheng skal det tas særlig hensyn til utviklingslandenes behov.

Utdanning reduserer sosiale, politiske og økonomiske forskjeller

God utdanning er en viktig investering både for det enkelte barn og for samfunnets utvikling. Det er også en forutsetning for å oppfylle andre menneskerettigheter, og for å sikre økonomisk vekst, bekjempe fattigdom, redusere sosiale, politiske og økonomiske forskjeller, og for å sikre bærekraftig og demokratisk utvikling. Utdanning er viktig for jenter og kvinners likestilling, fordi det kan legge grunnlaget for mer aktiv samfunnsdeltakelse, gi en positiv effekt på bekjempelse av barnedødelighet og styrke mødre helse. Læring, kunnskap og innovasjon er dessuten nødvendig for beskyttelse av miljøet og tilpasning til klimaendringer.

Det er viktig at alle barn får opplæring i sine rettigheter i barnehage og skole. Barn og unge må få en grundig forståelse for sine rettigheter slik at de lærer

hva barnekonvensjonen innebærer i praksis for dem og deres medelever, og at de ser handlingsalternativer for hva de kan gjøre når de opplever brudd på sine rettigheter.

I NORGE

Trygge leke- og læringsmiljøer

I Norge har vi en rett og plikt til utdanning for alle barn i tråd med opplæringsloven og barnekonvensjonen artikkel 28⁴. I tillegg er over 90 prosent av alle barn i alderen fra ett til fem år i barnehage. Alt arbeid med barnehager og skoler bør ta utgangspunkt i barnets beste, i tråd med barnekonvensjonen artikkel 3. Alle barn skal være trygge, få god kunnskap om sine rettigheter, og ha rett til å medvirke. Barn med særskilte behov skal få tilrettelagt undervisning etter sine behov, på sin nærscole.

BARNEKONVENSJONEN ARTIKKEL 3

1. Ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdssorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.
2. Partene påtar seg å sikre barnet den beskyttelse og omsorg som er nødvendig for barnets trivsel, idet det tas hensyn til rettighetene og forpliktelsene til barnets foreldre, verger eller andre enkeltpersoner som har det juridiske ansvaret for ham eller henne, og skal treffe alle egnede, lovgivningsmessige og administrative tiltak for dette formål.
3. Partene skal sikre at de institusjoner og tjenester som har ansvaret for barns omsorg eller beskyttelse, retter seg etter de standarder som er fastsatt av de kompetente myndigheter, særlig med hensyn til sikkerhet, helse, personalets antall og kvalifikasjoner samt kvalifisert tilsyn.

Når barn tilbringer store deler av sin oppvekst i barnehagen og skolen, er det viktig at barn sikres trygge og inkluderende leke- og læringsmiljøer, god kvalitet på opplæringen og mange nok kvalifiserte ansatte i barnehager og skoler. Redd Barna er positive til bemanningsnormen i barnehagen og lærernormen i skolen, som trådte i kraft august 2018, men vi ser derimot at bemanningsnormen i barnehagen bør styrkes ytterligere for å sikre at vi har tilstrekkelig med trygge voksne rundt barnehagebarna i åpningstiden. I tillegg til dette må det også sørges for at myndighetene sikrer statlig finansiering til beman-

ningsnormen. Forskning har vist at høy voksentetthet, kvalifiserte ansatte og små grupper er de viktigste forutsetningene for god kvalitet i barnehagen.⁵ Vi etterlyser politisk vilje til å sette maktgrense på størrelsene på barnegruppene, både i barnehagen og i skolen.

Barnehagebarn har svakere rettsvern enn skoleelever

Norske myndigheter bør lovfeste et trygt og godt barnehagemiljø i barnehageloven, slik at barnehagebarn får like sterkt rettsvern som skoleelever har i kapittel 9A i opplæringsloven. På sikt bør hele barnehageloven gjennomgås, slik at barnehageloven blir en tydelig rettighetslov. Barnets rett til medvirkning bør styrkes i barnehageloven, jmf. endringer i andre lovverk som for eksempel barnevernloven.

Alle elever i Norge har rett til et trygt og godt skolemiljø jmf. opplæringsloven kapittel 9A, og rett til medvirkning og mulighet til å påvirke sin egen skolehverdag. Både skolemyndighetene, skoleeierne og lærere skal lytte til barn og unges erfaringer og meninger i alle forhold som angår skolehverdagen. Likevel opplever altfor mange elever at de ikke får påvirke sin skolehverdag. Rundt 50 000 elever oppgir at de er mobbet av medelever, mobbet digitalt av noen på skolen og/eller mobbet av en voksen på skolen.⁶ Mange barn og unge er spesielt sårbare og blir utsatt for diskriminering på grunn av kjønn, seksualitet, nedsatt funksjonsevne, hudfarge, sosioøkonomisk status, oppholdsstatus, etnisitet og religion.

Barn trenger mer kunnskap om rettigheter og klagemuligheter i skolen

Med en ny, revidert opplæringslov bør norske myndigheter sikre at elevers rettsvern styrkes framfor å svekkes. Elever trenger økt kunnskap om sine rettigheter i skolen og sine klagemuligheter til Fylkesmannen jmf. opplæringsloven kapittel 9A. Lærere og andre skoleansatte trenger økt kompetanse på hvordan de kan oppdage, håndtere og stoppe mobbing, krenkelser, diskriminering og seksuell trakassering i skolen. Både elever og foreldre må involveres i dette arbeidet.

Elevers nettkontakt kan både forsterke og utfordre fellesskapet i klassen. Skolen har også et ansvar for ekskludering og krenkelser som skjer mellom elever på fritiden, fordi det påvirker elevenes psykososiale skolemiljø. Elevenes nettkontakt må derfor være et viktig område for hjem-skole-samarbeidet. Ettersom skolen blir mer digitalisert og barn selv søker opp informasjon på nettet i sitt arbeid i skolen, må barn lære dømmekraft i digitalt arbeid og samhandling, kildekritikk og hvordan algoritmer påvirker informasjonssøk. Det er også viktig at barn lærer at mange

lover og regler også gjør seg gjeldende på nettet og i sosiale medier.

Innholdet i utdanningen er i stor endring med fagfornyelsen som har pågått, og de nye læreplanene som utvikles og trer i kraft høsten 2020. Det er viktig at elevene opplever grunnopplæringen som relevant og meningsfull. Med god dybdelæring og reell medvirkning i klasserommet kan barn og unge bli bedre rustet for framtidens utfordringer. Fagfornyelsen må sikre at elever får god opplæring i de nye tverrgående fagene demokrati og medborgerskap, bærekraftig utvikling og folkehelse og livsmestring.

Redd Barna skal være en pådriver for å styrke demokratiopplæringen i skolen og barns rett til reell medvirkning, og for at skolen sikrer at barn og unge får god opplæring i barns rettigheter. Redd Barna er også en pådriver for en god seksualundervisning. Barn trenger å få kunnskap om kropp, grenser og overgrep for å kunne beskytte seg selv, men også respektere andres grenser. I tillegg til dette må barn lære hvordan de skal gå fram for å hjelp og beskyttelse.

REDD BARNA MENER AT:

- Norge må sikre at alle barn i barnehage og skole får kunnskap om sine rettigheter og menneskerettighetene igjennom hele opplæringsløpet.
- Alle elever skal ha rett til å medvirke og oppleve demokrati i praksis som elever.
- Fagfornyelsen må sikre at elever får god opplæring i de nye tverrgående fagene demokrati og medborgerskap, bærekraftig utvikling og folkehelse og livsmestring.
- Barnehage- og skoleansatte må ha god kunnskap om vold og overgrep, vite hvordan de skal snakke med barn om temaet og de må vite hvordan de skal følge opp ved mistanke eller bekymring om vold og overgrep mot barn.
- Barn i barnehage og skole må få tilgjengelig og relevant kunnskap om kropp, positiv seksualitet, grensetting, vold og overgrep. Seksualitetsundervisningen må styrkes i hele opplæringsløpet.
- Norske myndigheter må styrke bemanningsnormen i barnehagen ytterligere, slik at den sikrer nok trygge voksne rundt barnehagebarna gjennom hele åpningstiden.
- Barnehagebarn må få lovfestet rett til et trygt og godt barnehagemiljø i barnehageloven, og barnehageloven må bli en tydelig rettighetslov.
- Barnehage- og skoleansatte trenger økt kompetanse på hvordan de kan oppdage, håndtere og stoppe mobbing og krenkelser, også krenkelser som skjer på digitale arenaer.
- Norske myndigheter må sikre at ingen barn og unge

5 HiOA, Med blikk for barn – kvalitet i barnehagen for barn under 3 år, 5-årig forskningsprosjekt fra Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA) i samarbeid med UiS, UiT og NTNU.

6 NTNU (2019) Mobbing og arbeidsro i skolen skoleåret 2018 og 19: NTNU

diskrimineres i skolen på grunn av kjønn, seksualitet, nedsatt funksjonsevne, hudfarge, sosio-økonomisk status, etnisitet og religion.

- Barn må få kunnskap om vern av minoriteter og utsatte grupper av barn, spesielt bør samiske barns rettigheter fremheves.
- Elever må få økt kunnskap om sine rettigheter i opplæringsloven og om sine klagemuligheter til Fylkesmannen jf. opplæringsloven kapittel 9A.
- Norge må sikre at barn og unge med nedsatt funksjonsevne får et bedre rettsvern, bedre tilrettelegging og en mer inkluderende hverdag på sin nærscole.
- Norske myndigheter må sikre at alle barn får god opplæring i digital kompetanse der nettvett, etikk og digital dømmekraft inngår, og barn må få kunnskap om hvilke nettrisikoe som finnes.
- Norske myndigheter må sikre at gratisprinsippet ivaretas i praksis slik at offentlig grunnskoleopplæring er gratis og tilgjengelig for alle, uavhengig av økonomisk status.
- Alle barn som skal være i Norge i mer enn tre måneder, skal få oppfylt sin rett til grunnskoleutdanning og videregående opplæring.
- Norge må sikre at barn og ungdom med endelig avslag på asylsøknad får rett til videregående opplæring etter opplæringsloven fram til faktisk utsendelsesdato.

(Se også kapitlene 1.2 Barns rett til medvirkning og innflytelse og 1.6 Barns rett til beskyttelse mot vold og overgrep).

INTERNASJONALT

Utdanningsbudsjettene øker, men ytterligere mobilisering må til

Det er først og fremst nasjonale myndigheters ansvar å realisere barns rett til utdanning. Det er likevel avgjørende at bistand og internasjonalt samarbeid aktivt støtter opp om å styrke utdanningssystemer, infrastruktur og kapasitet i land hvor det er behov for det. Utdanningssektoren har fått høyere prioritering på den internasjonale dagsorden de siste årene, og det går mer penger til sektoren både i form av bistand, men også fra landenes egne investeringer. Likevel vil det fortsatt være behov for et politisk løft for utdanning. Fra Utdanningskommisjonens rapport fra 2016 vet vi at 97 prosent av utdanningsfinansieringen må komme fra utviklingslandenes egne budsjetter. Skal vi nå bærekraftsmål nr. 4 om inkluderende kvalitetsutdanning for alle innen 2030, må nasjonal ressursmobilisering, og ikke minst hvordan større budsjetter kan komme utdanningssektoren til gode, få enda mer oppmerksomhet. Nasjonale myndigheter må forplikte seg til å øke sine utdanningsbudsjetter – finansiert for eksempel gjennom å bekjempe korrupsjon og kapitalflukt – og å utvide inntektsgrunnlaget, blant annet fra progressiv skattelegging.

Kommersialisering av utdanning

Redd Barna jobber for en skole som er av god kvalitet, som er trygg, inkluderende og gratis. Vi ser derfor med bekymring på kommersialiseringen av utdanning som har blitt stadig mer utbredt i utviklingsland de siste årene. I all hovedsak dreier dette seg om lavkostnads privatskoler som har blitt lansert for å sikre at flere barn får skolegang. Vi mener derimot at dette verken er en god eller en bærekraftig løsning på utdanningskrisen. For det første innebærer ikke disse skolene nødvendigvis at flere barn får tilgang til skolen. For det andre kan kostnadene knyttet til skolegangen tappe både familier og den offentlige skolen for ressurser, og bidra til å opprettholde og forsterke forskjeller både mellom barn, men også innad i familien i land hvor gutter har høyere status enn jenter. I slike tilfeller kan det skje at foreldre sender sønnene til private skoler, mens døtrene blir sendt til den offentlige skolen. I Redd Barnas utdanningsarbeid er inkludering og læring kjerneprinsipper, og derfor støtter vi bare finansieringsmodeller og utdanningssystemer som sikrer at også de mest marginaliserte barna har tilgang til kvalitetsutdanning.

Barn med funksjonsnedsettelse havner oftest utenfor

FNs bærekraftsmål bygger på prinsippet om at «alle skal med». Skal vi få til det, må vi sikre at vi når de barna som står bakerst i køen, først. Dessverre ser vi at det fortsatt er langt igjen til at utdanning er en rettighet som alle barn får innfridd, og det er de mest sårbare barna som er mest utsatt. Fra World Development report 2018 kan vi lese at i Afrika, sør for Sahara, er det syv ganger mer sannsynlig at en ikke-fattig gutt i et urbant område fullfører skolegangen, enn en fattig jente i et ruralt område. Færre enn 1 av 20 av disse jentene vil fullføre ungdomsskolen. I Latin-Amerika har barn fra urfolksgrupper over dobbelt så stor sannsynlighet for å være i arbeid som barn som ikke er urfolk. Barn med funksjonsnedsettelse blir oftere diskriminert og opplever store hindringer i å få grunnleggende utdanning. Nyere forskning viser at gjennomsnittlig står hvert tredje barn med funksjonsnedsettelse i grunnskolealder utenfor skolen. Til sammenlikning står hvert syvende barn uten funksjonsnedsettelse utenfor skolen. Færre barn med funksjonsnedsettelse fullfører også skolen. Data fra fem utviklingsland viser at bare 56% av barn fra denne gruppen fullfører, mens tallet er 73% for barn uten funksjonsnedsettelse.

Resultatbasert finansiering kan true en god og inkluderende utvikling av politikken

Utdanningsbistanden preges i stor grad av resultatbasert finansiering. Det er en risiko for at et ensidig fokus på kortsiktige resultater svekker utdanningsaktørens bredere samfunnsmandat. Resultater som knyttes til enkle kvantitative mål kan skape uønskede insentiver eller føre til at andre mål blir nedprioritert.

Protese: Aziz (8) prøver sin nye protese i flyktningleiren Cox's Bazar i Bangladesh.

FOTO: ALLISON JOYCE / REDD BARNA

ert.⁷ For eksempel kan økonomisk uttelling basert på karakterer eller antall innskrevne elever resultere i at det ikke blir lagt vekt på andre sentrale deler av skolens samfunnsoppdrag. Resultatmål kan for eksempel knyttes til nasjonale utdanningsplaner og bidra til å sikre en inkluderende politikkutvikling. En slik nasjonal utdanningsplan kan vise konkret hvordan utdanningssystemet vil legge til rette for at marginaliserte grupper lærer i et inkluderende skolesystem, hvordan myndighetene skal identifisere hvem som er marginalisert og hvilke tiltak som skal rettes mot disse gruppene.

Nøkkelen til god opplæring er kvalifiserte og motiverte lærere som setter barns læring og utvikling i sentrum. Stor lærermangel og høy læreromsetning skaper utfordringer for kvalitetsutdanning, spesielt i de fattigste og mest sårbare landene. Det må bygges opp gode nasjonale utdanningssystemer, bedre

skoleledelse, lærerutdanninger og systemer for kontinuerlig videre- og etterutdanning, i tillegg til støtte og veiledning. Vi ser at det er store ulikheter mellom barn som får læringsmuligheter før barneskolealder og de som ikke får det. Skal de mest marginaliserte barna få mulighet til læring, er det viktig at de blir stimulert allerede før skolealder. Det er en utfordring at det er for lite finansiering av tidlig læring globalt.

REDD BARNA MENER AT:

- Norge må opprettholde og videreutvikle sin lederrolle innen global utdanning.
- Norge bør være en pådriver for økt og bærekraftig finansiering av inkluderende kvalitetsutdanning, både fra andre givere og fra utviklingslands egne budsjetter.
- Norge bør støtte nasjonal systembygging slik at

⁷ Se for eksempel KORA, 2016: Review af resultatbaseret styring

land i størst mulig grad kan regulere utdanningssystemet og tilby inkluderende utdanning av høy kvalitet.

- Norge bør ta aktivt standpunkt mot økt konkurranseutsetting og kommersialisering av utdanningssektoren, blant annet gjennom å bruke Norges stemme i Global Partnership for Education (GPE), Verdensbanken, de regionale utviklingsbankene og andre fond og mekanismer som finansierer utdanning.
- Dersom resultatbaserte finansieringsmekanismer benyttes innen utdanning, bør resultatmål knyttes til strukturelle rammer for utdanning. Målene må ivareta utdanningens brede samfunnsmandat og legge til rette for kvalitetsutdanning for alle – også de som i dag står utenfor, som barn med funksjonssnedsettelser, jenter, barn uten omsorgspersoner, de som lever i fattigdom og etniske, religiøse og språklige minoriteter.
- Norge må ha et helhetlig perspektiv på skoleløpet, og øke satsingen på tidlig læring.
- Norske myndigheter må prioritere læring og kvalitet i global utdanning, gjennom å satse på lærere og deres kompetanse.
- Norske myndigheter må sikre utviklingen av inkluderende utdanningssystemer som ivaretar alle barns behov uansett utgangspunkt.
- Norske myndigheter må sikre at lærere får mer kompetanse i hvordan de kan oppdage, håndtere og stoppe mobbing og krenkelser.

(Se også kapittel 3.7 om innovative globale finansieringsmekanismer og globale fond. Se også kapittel 1.8 om digitalisering for mer om utdanningsteknologi.)

Utdanning i kriser og konflikt

Nær ett av fem barn verden over bor i områder rammet av væpnet konflikt. Dette tilsvarer 420 millioner barn.⁸ Samtidig som konfliktene og krisene varer lenger, øker antall barn i disse områdene. Halvparten av alle barn som står utenfor skolen bor i konflikt- og kriserammede områder som Syria, Jemen og i områdene rundt Tsjadsjøen. Å sikre retten til inkluderende kvalitetsutdanning i kriser og konflikt er derfor viktigere enn noensinne.

Utdanning prioriteres ikke bare av barna og foreldrene som rammes, men også i økende grad av det internasjonale samfunnet. Utdanning har de siste årene blitt anerkjent som en grunnleggende del av humanitære operasjoner og nødhjelp. Dette ser vi blant annet i den omfattende satsingen på kriser og konflikt fra det globale utdanningsfondet (GPE), eta-

bleringen av Education Cannot Wait som er et fond for utdanning og kriser i konflikt, og et økende fokus på utdanning i internasjonale støttelovnadskonferanser. Dette har gitt uttelling i kroner og øre, men utdanningssektoren lider fortsatt av underfinansiering. Kun i underkant av 2,5% av all humanitær finansiering øremerkes utdanning. Redd Barna mener at minst 4% av de humanitære midlene må gå til utdanning.

Kriser medfører kaos, normoppløsning, lidelser og traumer. Skolegang kan beskytte barn og unge mot overgrep og misbruk som for eksempel barneekteskap og rekruttering til væpnede styrker. Skolen kan også spre livreddende informasjon om hygiene, ernæring, rent vann eller medisiner, og gi kunnskap om hvordan man kan håndtere pågående og framtidige kriser. Skolen kan gi lindring, håp for fremtiden og normalisere hverdagen i en ekstrem situasjon. Derfor er det helt grunnleggende å sikre at barn har tilgang til utdanning, at den er av god kvalitet og at den inkluderer de mest marginaliserte og ivaretar barns psykososiale helse.

Skoler blir angrepet

I løpet av de siste årene har det blitt rapportert om stadig flere tilfeller av angrep mot skoler, skoleelever og lærere. Rapporten «Education Under Attack 2018» viser at det ble begått 12 700 angrep mot skoler og utdanningssystemer i perioden 2013 til 2017. Rapporten tar for seg de landene med flest angrep. I 18 av de 28 profilerte landene rapporteres det om angrep der jenter har vært spesifikke mål, fordi de ønsker seg en utdanning og et selvstendig liv. Angrepene får ikke bare fatale konsekvenser for jentene og deres lokalsamfunn, men sender også sterke signaler om at det ikke er trygt å sende jenter på skolen, noe som igjen nærer opp under tradisjonen med barneekteskap.⁹

Så langt har 95 (pr august 2019) stater sluttet seg til Erklæringen om trygge skoler (Safe Schools Declaration) hvor de forplikter seg til å beskytte skoler mot angrep og unngå militær bruk av skoleinstallasjoner. Til tross for økende antall angrep, finnes det lyspunkt. Tall fra FN viser en nedgang i militær bruk av skoler i land som har sluttet seg til erklæringen.¹⁰

SAFE SCHOOLS ERKLÆRINGEN

Safe Schools erklæringen er en mellomstatlig politisk forpliktelse som gir muligheten til myndigheter i forskjellige land til å uttrykke politisk støtte til beskyttelse av elever, studenter, lærere og skoler rammet av væpnede konflikter.

8 Save the Children (2019) Stop the War on Children. Oslo: Redd Barna

9 Global Coalition to Protect Education from Attack (2018) Education under attack and I will never go back to school. The impacts of attacks on Education of Nigerian Women and Girls.

10 FNs Generalsekretær (2018), Children and Armed Conflict: Report of the Secretary General. New York: FNs Generalforsamling.

Utdanningstiltak er relevante i alle faser av en krise, også i den akutte nødhjelpsfasen. Derfor er det viktig for Redd Barna å arbeide for at utdanning blir prioritert i den humanitære finansieringsarkitekturen. Samtidig jobber vi for en forutsigbar og flerårig finansiering av utdanning i langvarige kriser.

REDD BARNA MENER AT:

- Barns rett til utdanning i kriser og konflikt må fortsatt være sentralt i det norske globale lederskapet for utdanning. Dette gjelder både de som er internt fordrevet og de som har flyktet over landegrensene,
- I internasjonale fora må Norge være tydelig på hvor viktig det er at utdanning blir en integrert del av alle humanitære operasjoner. Vi må også ta initiativ til at andre givere inkluderer utdanning i sin politikk og respons.
- Norge må opprettholde og videreutvikle rollen som internasjonal pådriver for at alle land signerer og implementerer Erklæringen om trygge skoler (Safe Schools Declaration).
- Norge bør særlig jobbe for å heve kvaliteten på utdanning i kriser og konflikt, og sikre at den er tilgjengelig og relevant for alle barn, også barn som ofte opplever å bli marginalisert og diskriminert.
- Norge må jobbe for at minst fire prosent av humanitær bistand går til utdanning i kriser, og at utdanning også prioriteres i den akutte fasen.

1.4 BARNS RETT TIL HELSE OG ERNÆRING

Barnekonvensjonens artikkel 24 gir barn rett til høyest oppnåelige helsestandard, og en særskilt rett til beskyttelse mot barnedødelighet. Redd Barna mener Norge må legge barnekonvensjonen til grunn for å sikre barns rett til helse i Norge, og gjennom det internasjonale arbeidet. Dette krever et tydelig fokus på universell helsedekning med rettferdig finansiering, og at barns rett til helse ses i sammenheng med andre deler av sosial sektor. Hvorvidt du vokser opp i en familie med god eller dårlig inntekt, hvilken folkegruppe du tilhører og om du har tilgang på god utdanning har stor påvirkning på om man har god eller dårlig helse. Slike sosiale, kulturelle, politiske og økonomiske faktorer som grunnleggende påvirker barns helsestatus må også tas i betraktning.

I NORGE

Store regionale forskjeller i tjenestetilbud for barn

Alle barn i Norge har i utgangspunktet like rettigheter til helsetjenester, men i praksis er tilgjengeligheten ulik. Kvalitet og standard kan være forskjellig både når det gjelder kommunenes ansvar for førstelinjetjenester, som for eksempel fastlegene, og stat- og fylkesansvar for annenlinjetjenester, som for eksempel spesialisttjenester. FNs barnekomité har uttrykt bekymring for regionale forskjeller i tjenestetilbud for barn i sine avsluttende merknader til Norge (2018).

En annen utfordring er at helseutfordringene i Norge rammer ulikt. Noen barn er spesielt sårbare, som for eksempel barn som søker asyl, barn som er utsatt for omsorgssvikt, barn som vokser opp i lavinntektsfamilier, barn som er utsatt for vold og overgrep og barn med nedsatt funksjonsevne. Barnekonvensjonen artikkel 24 om rett til den høyest oppnåelige helsestandard, må tolkes i lys av ikke-diskrimineringssprinsippet i artikkel 2 nr. 1 i FNs barnekonvensjon. Dette betyr at Norge er forpliktet til å sikre at alle barn får sin rett oppfylt.

For å styrke det forebyggende helsearbeidet er det nødvendig med bedre og samordnede tjenester. Gode helsestasjoner og en styrket skolehelsetjeneste vil være avgjørende for å forebygge helseproblemer blant barn.

BARNEKONVENSJONEN ARTIKKEL 24

1. Partene anerkjenner barnets rett til å nyte godt av den høyest oppnåelige helsestandard og til behandlingstilbud for sykdom og rehabilitering. Partene skal bestrebe seg på å sikre at ingen barn fratas sin rett til adgang til slike helsetjenester.
2. Partene skal arbeide for full gjennomføring av denne rettighet og skal særlig treffe egnede tiltak for å:
 - a) redusere spedbarns- og barnedødelighet,
 - b) sikre at det ytes nødvendig legehjelp og helseomsorg til alle barn, med vekt på utviklingen av primærhelsetjenesten,
 - c) bekjempe sykdom og feilernæring, også innenfor rammen av primærhelsetjenesten, ved bl.a. å anvende allerede tilgjengelig teknologi og gjennom å stille tilstrekkelig næringsrike matvarer og rent drikkevann til rådighet, idet farene og risikoen knyttet til miljøforurensning tas i betraktning,
 - d) sikre egnet helseomsorg for mødre før og etter fødselen,
 - e) sikre at alle grupper i samfunnet, særlig foreldre og barn, er informert om, har tilgang til undervisning om og støttes i bruken av grunnleggende kunnskaper om barns helse og ernæring, fordelene ved amming, hygiene, miljøhygiene og forebygging av ulykker,
 - f) utvikle forebyggende helseomsorg, foreldreveiledning, og undervisning og tjenester innen familieplanlegging.
3. Partene skal treffe alle effektive og egnede tiltak for å avskaffe tradisjonsbunden praksis som er skadelig for barns helse.
4. Partene forplikter seg til å fremme og oppmuntre internasjonalt samarbeid med henblikk på gradvis å virkeliggjøre fullt ut rettighetene anerkjent i denne artikkel. I denne sammenheng skal det tas spesielt hensyn til utviklingslandenes behov.

BARNEKONVENSJONEN

ARTIKKEL 2

1. De stater som er part i denne konvensjon, skal respektere og sikre de rettigheter som er fastsatt i denne konvensjon for ethvert barn innenfor deres jurisdiksjon, uten diskriminering av noe slag og uten hensyn til barnets, dets foreldres eller verges rase, hudfarge, kjønn, språk, religion, politiske eller annen oppfatning, nasjonale, etniske eller sosiale opprinnelse, eienomsforhold, funksjonshemming, fødsel eller annen stilling.
2. Partene skal treffe alle egnede tiltak for å sikre at barnet beskyttes mot enhver form for diskriminering eller straff på grunn av sine foreldres, sin verges eller familiemedlemmers stilling, virksomhet, meningsyttringer eller tro.

I Norge er det utfordringer knyttet til omskjæring av gutter fordi dette er et område hvor flere rettigheter står i konflikt med hverandre. Selv om omskjæring utfordrer en rekke av gutters rettigheter, kan konsekvensene av et forbud potensielt føre til en stigmatisering av grupper av barn som kanskje ikke er til barnets beste. Det er ikke en uvanlig juridisk situasjon at flere rettigheter og hensyn står i konflikt. Derfor er det behov for mer informasjon om situasjonen og flere tolkninger av de aktuelle bestemmelsene i barnekonvensjonen. På bakgrunn av dette mener vi at det bør gjennomføres en nasjonal utredning om omskjæring av gutter i Norge.

REDD BARNA MENER AT:

- Norske myndigheter må sikre bedre tverrfaglig samarbeid for barn og unge med sammensatte problemer på alle nivåer av helse- og velferdsforvaltningen.
- En god helsestasjonstjeneste og en styrket skolehelsetjeneste er avgjørende for å forebygge helseproblemer blant barn. Norske myndigheter må derfor jobbe for å øke og øremerke midler til skolehelsetjenesten.
- Det må etableres et bedre tilbud for barn innenfor psykisk helsevern, slik at tilgjengeligheten blir bedre og ventetiden går ned.
- Norske myndigheter må sørge for å kartlegge sammenhengen mellom foreldres psykiske og fysiske helse og fattigdom, og barns helse og sosioøkonomiske posisjon.
- Barn uten lovlig opphold må få samme tilgang til

helsetjenester som fastlege og spesialhelsetjenester, på lik linje med alle andre barn i Norge.

- FN's barnekomité bør komme med en tolking og anbefaling knyttet til de bestemmelsene i Barnekonvensjonen som handler om omskjæring av gutter.
- Det bør gjennomføres en nasjonal utredning om omskjæring av gutter i Norge.

INTERNASJONALT

Barnedødelighet er fortsatt en utfordring

Barnedødeligheten er halvert siden 1990, men fortsatt dør rundt 5 millioner barn under fem år hvert år. Det er de aller yngste som er mest sårbare: 2,5 millioner nyfødte dør under eller rett etter fødsel årlig.¹¹ Nyfødt dødeligheten utgjør en uforholdsmessig stor andel av statistikken. Økt innsats for nyfødthelse er derfor en forutsetning for en fortsatt sterk nedgang i barnedødeligheten.

Underernæring er en underliggende årsak til 45 prosent av alle dødsfall blant barn under fem år. Når vi fyller fem år, er 90 prosent av hjernen ferdig utviklet. Feil- og underernæring de første leveårene fører til uopprettelige skader. Bistand til helse og utdanning må derfor sees i sammenheng med ernæring. Det medisinske tidsskriftet *The Lancet* anslår at 823 000 barn kunne vært reddet hvert år dersom de hadde blitt tilstrekkelig ammet.¹² Å fjerne barrierene for amming er derfor et viktig tiltak mot barnedødelighet.

Helse og ernæring for mor og barn er knyttet tett sammen, og helhetlige tiltak kan gi positive utslag for både mødre- og barnedødelighet. Gratis primærhelsetjenester av god kvalitet må være grunnmuren for universell helsedekning, og må være kjernen av norsk bistand og utviklingspolitikk for global helse. Helsesystemer må styrkes, og tilgang for de fattigste og mest marginaliserte må prioriteres. Barrierer i helsesystemene som gjør det vanskeligere for de mest marginaliserte barna å få tilgang til helsehjelp, må identifiseres og brytes ned.

Tenåringsgraviditet gir økt risiko for komplikasjoner

En særlig utfordring knyttet til nyfødthelse, er tenåringsgraviditet. Dette er igjen tett forbundet med diskriminering av jenter og deres manglende rettigheter. Jenter i tenårene er ofte ikke fysisk klare for svangerskap og fødsel, noe som øker risikoen for at barnet blir født for tidlig, eller at det oppstår komplikasjoner under fødselen. Komplikasjoner knyttet til utrygg abort, graviditet og fødsel er den største dødsårsaken for tenåringsjenter i verden i dag.¹³ Hvert år gjennomføres 25 millioner utrygge aborter

11 UNICEF (2018) Neonatal mortality

12 The Lancet (2016) Breastfeeding

13 WHO (2018) Adolescent pregnancy

i verden.¹⁴ Jenter mellom 15 og 19 år står for nær fire millioner av disse og nesten alle abortene skjer i utviklingsland i Afrika, Asia og Latin-Amerika.¹⁵

FNs barnekomité slår fast at ungdom har krav på god og helhetlig informasjon om sine seksuelle og reproduktive rettigheter.¹⁶ Retten til trygg og lovlig abort må være en integrert del av arbeidet med seksuell og reproduktiv helse, og rettigheter. Disse rettighetene er under press, globalt. Handlingsrommet for sivilsamfunnsaktører blir mindre, og finansiering fra store internasjonale donorer uteblir. Dette er en trussel mot grunnleggende rettigheter for barn og unge. Spesielt utsatt er de som tilhører seksuelle minoriteter og andre sårbare grupper.

Nasjonale myndigheter må investere mer i helse og ernæring

FNs bærekraftsmål 3, skal sikre god helse og fremme livskvalitet for alle – uansett alder. Tall fra Verdens Helseorganisasjon (WHO) viser at dersom vi skal klare å oppnå universell helsedekning for alle innen 2030, så må verden øke de årlige investeringene til global helse fra 134 milliarder dollar i året til 371 milliarder dollar i året.¹⁷ Internasjonal bistand til global helse utgjør dermed bare en liten del av de store summene som må på plass for å oppnå at alle mennesker har tilgang til gode helsetjenester uten å bli økonomisk ruinert. Samtidig er det forventet at i 2030 vil 15 prosent av verdens befolkning bruke minst 10 % av inntekten sin på helsetjenester, en økning fra 12,7 prosent i 2015.¹⁸ For å bremse denne utviklingen må nasjonale myndigheter selv investere mer i helse og ernæring, uten at det går på bekostning av annen sosial sektor. Dette må blant annet skje gjennom progressiv og omfordelende skattlegging. For å få på plass de nødvendige investeringene er det viktig at arbeidet med universell helsedekning er tydelig knyttet opp mot arbeidet med skatt og kapitalflukt.

REDD BARNA MENER AT:

- Norge bør videreutvikle sin internasjonale lederrolle innen global helse, med vekt på kampen mot mødre- og barnedødelighet og universell helsedekning.
- Norge må legge FNs barnekomité sine fortolkninger av General Comment No. 15 til grunn for barns rett til helse i utviklingspolitikken.
- Norske myndigheter må gi faglig, finansiell og politisk støtte til land med høy mødre- og barnedødelighet med særlig vekt på gratis primærhelsetjenester og å styrke helsesystemene.
- Norge må ta et tydelig politisk lederskap internasjonalt for seksuell og reproduktiv helse og rettigheter, inkludert retten til trygg abort, og støtte arbeidet finansielt.
- Norge må øke investeringer til ernæringstiltak med dokumentert effekt mot barnedødelighet, herunder tilrettelegging for amming, både i det langsiktige utviklingssamarbeidet og innen nødhjelp.

(Se også kapittel 2.7 Nye globale finansieringsmekanismer og globale fond.)

14 WHO (2019) Preventing unsafe abortion

15 WHO (2018) Adolescent pregnancy

16 UN Committee on the Rights of the Child (CRC), General comment No. 15 (2013) on the right of the child to the enjoyment of the highest attainable standard of health (art. 24), 17 April 2013, CRC/C/GC/15

17 Stenberg, K. et al. (2017) Financing transformative health systems towards achievements of the health Sustainable Development Goals: a model for projected resource needs in 67 low-income and middle-income countries: The Lancet

18 Save the Children (2018) Blog 5. November 2018

1.5 BARNS RETT TIL BESKYTTELSE MOT VOLD OG OVERGREP

Barnekonvensjonen artikkel 19 slår fast at statene plikter å «beskytte barnet mot alle former for fysisk eller psykisk vold, skade eller misbruk». Et godt lovverk og gode beskyttelsessystemer i tråd med barnekonvensjonen er viktige forutsetninger for å bekjempe vold og overgrep. Andre viktige forutsetninger er at barn og unge selv har kunnskap om kropp, grenser og overgrep. Samtidig trenger vi voksne med kunnskap og handlingskompetanse som gjør dem i stand til å se, snakke med, følge opp og henvise barn som kan være utsatt.

BARNEKONVENSJONEN ARTIKKEL 19

1. Partene skal treffe alle egnede lovgivningsmessige, administrative, sosiale og opplæringsmessige tiltak for å beskytte barnet mot alle former for fysisk eller psykisk vold, skade eller misbruk, vanskjøtsel eller forsømmelig behandling, mishandling eller utnyttning, herunder seksuelt misbruk, mens en eller begge foreldre, verge(r) eller eventuell annen person har omsorgen for barnet.
2. Slike beskyttelsestiltak bør omfatte effektive prosedyrer for utforming av sosiale programmer som yter nødvendig støtte til barnet og til dem som har omsorgen for barnet, samt andre former for forebygging, påpeking, rapportering, viderehenvisning, undersøkelse, behandling og oppfølging av tilfeller av barnemis-handling som tidligere beskrevet og, om nødvendig, for rettslig oppfølging.

Mye av volden foregår i det skjulte, og det er store mørketall. All vold mot barn kan skade barn både fysisk og psykisk – det kan ha negative virkninger på barns selvtryllit og selvrespekt, deres evne til å lære og gå på skole, og deres muligheter i arbeidslivet og voksenlivet for øvrig.

Vold og seksuelle overgrep mot barn er alvorlige rettighetsbrudd som krenker deres menneskeverd og fysiske og psykiske integritet. Det er bekymringsfullt

at visse former for overgrep øker, spesielt overgrep relatert til internett og andre former for ny teknologi og overgrep knyttet til økt mobilitet som migrasjon og turisme.

Barn i sårbare livssituasjoner kan være særlig utsatte for vold og overgrep, og ha vanskeligere for å bli sett, hørt og trodd om de skulle bli utsatt. Dette kan for eksempel være barn med nedsatt funksjonsevne som ofte møter barrierer i systemet som i sin tur gjør det vanskeligere å si i ifra og få hjelp. Dette kan også gjelde barn som har flyktet til Norge eller barn som bor på institusjon. Derfor må både beskyttelsestiltakene og systemene utformes slik at de er tilgjengelige og relevante for alle barn, uavhengig av funksjonsevne og livssituasjon.

I NORGE

Overgrep og krenkelser på nett øker

Alle barn har rett til beskyttelse mot vold, mobbing og seksuelle overgrep. Likevel er omfanget av vold og overgrep mot barn stort, også i Norge. I en omfangsundersøkelse blant 18- og 19 åringer gjennomført i 2015, oppga 23 prosent at de var blitt utsatt for minst én seksuell krenkelse i løpet av oppveksten. 21 prosent hadde opplevd vold fra minst en forelder¹⁹. Vi ser særlig at overgrep og krenkelser på nett øker. En undersøkelse fra Medietilsynet fra 2018 viste at hvert femte barn mellom 13–18 år hadde opplevd å få seksuelle kommentarer på nettet som de opplevde som sårende, ubehagelige eller truende.²⁰

Vold og overgrep har store konsekvenser for barns fysiske og psykiske helse. Derfor må vi sørge for at alle barn som er utsatt for vold, mobbing og seksuelle overgrep i Norge, skal bli hørt, trodd og få hjelp. Både forebygging og hjelpetiltak krever en helhetlig innsats og samarbeid på tvers av sektorer.

REDD BARNA MENER AT:

- Regjeringens Opptrappingsplan mot vold og overgrep (2017–2021) som er godkjent av Stortinget må tilføres tilstrekkelig med ressurser til at tiltakene kan gjennomføres og trappes opp²¹.

19 Mossige, S. & Stefansen, K. (2016) Vold og overgrep mot barn og unge - Omfang og utviklingstrekk 2007-2015 NOVA rapport 5/16. Oslo: NOVA

20 Research Norge (2018) Barn og medier 2018. Seksuelle kommentarer og deling av nakenbilder hos norske 13-18-åringer. Oslo: Medietilsynet

21 Regjeringen (2016) Prop. 12 S (2016-2017): Opptrappingsplan mot vold og overgrep (2017-2021). Oslo: Barne- og familiedepartementet

- Statens barnehus bør lovfestes for å sikre at alle barn som har vært utsatt for vold eller seksuelle overgrep får et likeverdig tilbud om tilrettelagte avhør, medisinske undersøkelser og annen nødvendig oppfølging.
- Alle barn under 18 år som har vært utsatt for vold og seksuelle overgrep skal avhøres på Barnehuset. Avhør av barn under 18 år som er mistenkt for vold og seksuelle overgrep må også gjennomføres på Barnehuset. Norske myndigheter må sikre at det finnes tilstrekkelig kapasitet og kompetanse i alle barnehus for å gi alle et helhetlig tilbud.

STATENS BARNEHUS

- Statens Barnehus er et tverrfaglig kompetansehus som er et tilbud til barn og pårørende som møter rettsvesenet etter å ha blitt utsatt for vold eller seksuelle overgrep. Per september 2019 er det etablert barnehus i elleve byer i Norge. Disse er Bergen, Bodø, Hamar, Kristiansand, Moss, Oslo, Sandefjord, Stavanger, Trondheim, Tromsø og Ålesund.
- Statens Barnehus tilbyr disse tjenestene:
 - Medisinsk undersøkelse av barnet.
 - Dommeravhør og vitneavhør.
 - Korttids terapi og/eller overføring til lokalt hjelpeapparat.
 - Rådgivning og støtte til omsorgspersoner og barn.
 - Kompetanseheving og rådgivning til fagpersonell.
 - Nettverksarbeid, koordinering og samråd.
- Alle politidistrikt skal ha tilstrekkelig kompetanse og kapasitet til å etterforske og forebygge alle former for vold og seksuelle overgrep mot barn, også nettrelaterte overgrep.
- Alle kommuner må ha en handlingsplan og beredskapsplaner for å bekjempe og forebygge vold og seksuelle overgrep mot barn.
- Alle ansatte i skoler og barnehager må ha god kunnskap om vold og overgrep, vite hvordan de skal snakke med barn om temaet og hvordan de skal følge opp ved mistanke om vold og overgrep mot barn.
- Kunnskap om vold og overgrep, avdekking og håndtering må inn i læreplanen for alle profesjonsutdanninger som skal arbeide med barn, som lærere, barnehagelærere og barnevernspedagoger.
- Det kommunale barnevernet må ha bedre kapasitet og kompetanse til å trygge og beskytte barn mot

vold og seksuelle overgrep. Det er særlig viktig å sikre at barnevernet har gode systemer og rutiner for å bli hørt og ha innflytelse. I tillegg må myndighetene sørge for at dette tilbudet er likeverdig og av like god kvalitet, i hele landet.

- Alle barn må få tilgjengelig og relevant kunnskap om kropp, grenser og seksuelle overgrep helt fra barnehagen og gjennom hele utdanningsløpet. Barn trenger også kunnskap om hvordan de skal gå fram for å få hjelp og beskyttelse.
- Norske myndigheter må lage en strategi for å forebygge nettrelaterte overgrep mot barn.
- Norske myndigheter må sikre rask hjelp og behandling samt gode lavterskeltilbud for barn og unge som er utsatt for vold og overgrep, og barn og unge med skadelig eller bekymringsfull seksuell adferd.
- Norges myndigheter må sikre tilstrekkelig bemaning og kompetanse på helsestasjonene og i skolehelsetjenesten til å bidra til forebygging og avdekking av vold og overgrep, samt oppfølging av barn som har blitt utsatt for dette.
- Ansatte i skoler og barnehager, barnevern, helsestasjon- og skolehelsetjeneste må få bedre kunnskap om sammenhengen mellom de som blir marginalisert og de som blir utsatt for vold og overgrep, slik at de kan identifisere barn som er utsatt og sikre at de får hjelp, uavhengig av språk, etnisitet, funksjonsevne og kjønn.

INTERNASJONALT

Kun en fjerdedel av verdens land har lovverk som beskytter barn mot å bli slått

Barn over hele verden opplever vold, seksuell utnyttning og skadelige tradisjonelle handlinger som blant annet barneekteskap og kjønnslemlestelse. Omfanget av denne typen handlinger forsterkes ofte i humanitære kriser. Over 300 millioner barn mellom to og fire år blir utsatt for vold fra sine foresatte.²² Barn med funksjonsnedsettelser er tre ganger mer utsatt enn andre barn. I 2018 hadde kun hvert fjerde land lovverk som beskytter barn mot å bli slått.²³ Stadig flere land arbeider med å styrke barns rettigheter på dette feltet. Likevel er det fortsatt en lang vei å gå når det kommer til praktisk implementering og finansiering av tiltak som skal forebygge og sikre at barn som er utsatt for vold blir hørt, trodd og får hjelp. Nepal er et av landene som i 2018 innførte rettslig forbud mot å straffe barn fysisk, etter mange år med påvirkningsarbeid drevet av Redd Barna og andre organisasjoner.²⁴

Både gutter og jenter er utsatt for vold og overgrep av alle slag, men risiko og sårbarhet for enkelte typer vold kan variere mellom kjønnene. Jenter er

22 UNICEF (2017), A Familiar Face: Violence in the lives of children and adolescents. New York, 2017.

23 Se Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children & Brilliant Maps for statistikk.

24 Save the Children (2018) Nepal vows to end corporal punishment against children

for eksempel sterkt overrepresentert blant ofre for seksuelle overgrep, mens gutter er mer utsatt for gjengrelatert vold eller å bli rekruttert som barnesoldater. Samtidig vet vi at seksuelle overgrep mot barn, og særlig gutter²⁵, er sterkt underrapportert på grunn av stigma. Derfor er det viktig at analyser av sårbarhet relatert til kjønn legges til grunn, for omsorg og forebyggende tiltak. Det er også svært viktig å ivareta spesielt sårbare grupper, som barn med nedsatt funksjonsevne, barn som vokser opp i fattigdom, barn på flukt og i konfliktområder, barn som er berørt av hiv og aids, og foreldreløse barn.

REDD BARNA MENER AT:

- Norske myndigheter må gi støtte til land som jobber for å forby alle former for vold mot barn i alle sammenhenger, og i henhold til forpliktelsene under barnekonvensjonen.
- Norske myndigheter må støtte land som jobber for å opprette effektive, barnevennlige nasjonale systemer som beskytter barn og unge mot vold og seksuelle overgrep. Slike nasjonale systemer må også sikre at barn har kunnskap om sine rettigheter, og sørge for å behandle og rehabilitere barn som har behov for det. I tillegg bør forebyggende tiltak som involverer skole, hjem og lokalsamfunn prioriteres.
- Norske myndigheter må drive talsmannsarbeid for at midler til å opprette og styrke effektive og barnevennlige barnevernssystemer, blir øremerket i

nasjonale budsjetter. I tillegg til dette må det også settes av midler til konkrete tiltak for å forebygge vold og overgrep, slik at barn som utsettes for dette blir hørt, trodd på og får hjelp.

- Norge må styrke sin internasjonale likestillings-satsning for å endre holdninger og praksis som fører til kjønnsbasert og seksualisert vold. Det er også behov for å mobilisere gutter og menn i kampen mot vold mot barn, inkludert kampen mot kjønnsbasert vold.
- Norge må drive talsmannsarbeid for økt internasjonal innsats mot vold og seksuelle overgrep mot barn og unge, inkludert barneekteskap, kjønnslemlestelse og seksualisert vold mot jenter og gutter.
- Norske myndigheter må få på plass den nye strategien knyttet til det internasjonale arbeidet mot skadelige tradisjoner som blant annet barneekteskap og kjønnslemlestelse. For å bekjempe dette trengs det øremerkede midler. Et viktig ledd i dette arbeidet er å få promotere nulltoleranse av kjønnslemlestelse, samtidig som det må jobbes for å endre de sosiale normene og holdningene som bidrar til å opprettholde praksisen.
- Norske myndigheter må støtte land som lytter til barn og unge når de skal lage tiltak mot vold og seksuelle overgrep.
- Norge må øremerke midler til FN for å bekjempe vold mot barn, bidra til holdningsarbeid mot kjønnsbasert og seksualisert vold, og prioritere forebyggings tiltak.

25 UNHCR (2017), UNHCR study uncovers shocking sexual violence against Syrian refugee boys, men

1.6 BESKYTTELSE AV BARN PÅ FLUKT OG BARN I KRIG OG KONFLIKT

Barnekonvensjonen artikkel 22 slår fast at barn på flukt har rett til spesiell beskyttelse. De skal, få nødvendig vern og humanitær hjelp, og få hjelp til å gjenforenes med sin familie. I tillegg til dette har barn som lever i konfliktområder og barn på flukt særlige rettigheter til beskyttelse nedfelt i: Internasjonal humanitær rett, FNs barnekonvensjon, FNs flyktningkonvensjon, FNs menneskerettighetskonvensjon, African Charter on the Rights and the Welfare of the Child og Rome Statue.

BARNEKONVENSJONEN ARTIKKEL 22

1. Partene skal treffe egnede tiltak for å sikre at et barn som søker flyktningestatus eller som anses som flyktning i samsvar med gjeldende internasjonal eller nasjonal rett og praksis, enten de kommer alene eller er ledsaget av sine foreldre eller av en annen person, får behørig beskyttelse og humanitær hjelp i av utøvelsen rettighetene anerkjent i denne konvensjon og i andre internasjonale instrumenter om menneskerettigheter eller humanitære forhold som vedkommende stater er part i.
2. For dette formål skal partene på den måte de finner hensiktsmessig, samarbeide i forbindelse med alle bestrebelser iverksatt av De forente nasjoner og andre kompetente mellomstatlige eller ikke-statlige organisasjoner som samarbeider med De forente nasjoner, for å beskytte og hjelpe et slikt barn og for å oppspore et flyktningebarns foreldre eller andre familiemedlemmer for å skaffe til veie de opplysninger som er nødvendige for at barnet kan gjenforenes med sin familie. Dersom det ikke er mulig å finne foreldre eller andre familiemedlemmer, skal barnet gis samme beskyttelse som ethvert annet barn som av en eller annen grunn permanent eller midlertidig er berøvet sitt familiemiljø, som fastsatt i denne konvensjon.

I NORGE

Barn på flukt mangler tilstrekkelig beskyttelse

Norge har forpliktet seg til å innfri rettighetene til barn, som har flyktet hit, på lik linje med andre barn. Likevel ser vi at disse barna forskjellsbehandles på flere områder, og i strid med FNs barnekonvensjon. Et eksempel på dette er at enslige mindreårige asylsøkere over 15 år får et langt dårligere omsorgstilbud enn andre barn i Norge.²⁶ Norge har fått kritikk fra FNs barnekomité, torturkomité og menneskerettighetskomité for å ikke ivareta enslige mindreårige godt nok.

Sammenlignet med de fleste andre land har Norge et relativt godt fungerende asylinstitutt, men på flere områder er det ikke samsvar mellom lov og praksis når det kommer til de menneskerettslige forpliktelsene. Terskelen for å få opphold er høy. Redd Barna er bekymret for barns særskilte sårbarhet og at rettighetene ikke blir godt nok ivarettet i de vurderingene og beslutningene som tas om opphold og retur i dag.

Flere enslige mindreårige får avslag og tidsbegrenset opphold

Innstramminger i regelverk og praksis de siste årene har ført til at flere enslige mindreårige asylsøkere får avslag og tidsbegrenset opphold frem til de er 18 år. Tidsbegrenset opphold innebærer at barnet må forlate landet når det er fylt 18 år, og er i praksis et avslag som ikke kan fornyes. Det er bredt dokumentert at ordningen med tidsbegrensede tillatelser har negative konsekvenser for barna. Mange av barna med midlertidig opphold har også forsvunnet fra mottak i frykt for å bli returnert til hjemlandet.

Levekårene for barnefamilier på mottak er for dårlig²⁷. Barna bor trangt, ofte sammen med mange fremmede voksne og den økonomiske stønaden til beboere i mottak er lav²⁸. Det er også vanlig at barna må flytte flere ganger fra mottak til mottak, ofte på kort varsel og over store geografiske avstander²⁹. Botilbudet på Ankomstsenteret på Råde er ikke akseptabelt. Redd Barna er bekymret for hvordan barns rett til beskyttelse og privatliv blir ivarettet i ankomstsenteret.

26 Sønsterudbråten S., Tyldun G., Raundalen M. (2018) Et trygt sted å vente. Omsorgspraksiser på asylmottak for enslige mindreårige, Fafo-rapport 2018:05. Oslo: UDI

27 Berg, B og Tronstad, K. R. (red.) (2015) Levekår for barn i asylsøkerfasen?. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning

28 Lidén, H. et al. (2013) Levekår i mottak for enslige mindreårige asylsøkere? Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

29 Weiss, n (2013): Normalitet i Limbo. Asylbarn på mottak med endelig avslag. Oslo: Fafo.

Mennesker på flukt møter stadig strengere grensekontroll

Norske myndigheter blir gradvis mindre solidariske, samtidig som antallet mennesker på flukt stiger i verden. 68,5 millioner mennesker, halvparten barn, var på flukt ved inngangen til 2018 – de aller fleste i eget land.³⁰ Samtidig er antallet barn på flukt til Norge historisk lavt. Strengere grensekontroll på Schengens yttergrenser og internt i Europa har gjort det vanskeligere å søke asyl i Europa og i Norge. Konsekvensen er at barn som trenger beskyttelse sitter fast i uholdbare forhold i flyktningleirer i land som Hellas og Libya.

Rettighetene til barn på flukt må innfris både her hjemme, gjennom humanitære bidrag, og gjennom regionalt og globalt samarbeid.

REDD BARNA MENER AT:

- Barnets beste skal være et grunnleggende hensyn i utlendingsmyndighetenes behandling av asylsaker som berører barn. Alle hensyn som danner grunnlag for vedtak må begrunnes og spesifiseres eksplisitt i enhver sak, og vektingen av disse må begrunnes.
- Barns rett til å bli hørt må bli ivaretatt i alle ledd i asylforvaltningen.
- Omsorgstilbudet til alle enslige mindreårige asylsøkere må lovfestes og omsorgsansvaret må overføres til barnevernet. Dette vil sikre at enslige mindreårige asylsøkere over 15 år får et omsorgstilbud som er likeverdig det tilbudet som gis til enslige mindreårige asylsøkere under 15 år og andre barn under offentlig omsorg i Norge.
- Norske myndigheter må sikre varige løsninger for enslige mindreårige, og avskaffe ordningen med tidsbegrenset opphold jf. utlendingsforskriften §8-8.
- Arbeidet med å spore opp og bli gjenforent med omsorgspersoner må styrkes. Norske myndigheter er også forpliktet til dette gjennom FNs barnekonvensjon, dersom gjenforeningen er til barnets beste.
- Barn må få innfridd rett til helsehjelp og rett til lek og fritid slik det er nedfelt i barnekonvensjonen, uavhengig av oppholdsstatus.
- Innkvarteringstilbud til barnefamilier må ha en standard som ivaretar barns rett til beskyttelse, privatliv, lek og fritid. Denne standarden må også være tilrettelagt for barn med særskilte behov.
- Barn i asylsøkerfasen må ikke bli flyttet mer enn absolutt nødvendig. I de tilfellene hvor asylmottaket planlegges å legges ned, må det tas særlig hensyn til barna som bor på mottaket og sikre at de får nødvendig informasjon og ekstra psykososial oppfølging i denne perioden.
- Alle asylmottak må utarbeide egne beredskapssplaner for forebygging, avdekking og håndtering av

vold og seksuelle overgrep mot barn. Dette gjelder også ankomstsenter og transittmottak. Planer og rutiner må være tilgjengelige og godt kjent for alle ansatte. Kunnskap blant de ansatte gir handlingsskompetanse og er avgjørende for å kunne hjelpe barna med å fortelle hva de har opplevd.

- Det må opprettes et nasjonalt kunnskaps- og kompetansesenter som skal ha det overordnede ansvaret for barn som antas å være ofre for menneskehandel.
- Norske myndigheter må jobbe for internasjonalt samarbeid og til enhver tid ha en effektiv handlingsplan for bekjempelse av menneskehandel, med et klart barneperspektiv.
- Det må iverksettes tiltak for å sikre bedre forebygging og oppfølging av barn som forsvinner fra mottak. Det må kartlegges hvorvidt disse barna er ofre for menneskehandel, involvert i salg av narkotika eller annen form for kriminalitet.
- Barn skal ikke interneres og utsettes for frihetsberøvelse i lukkede mottak, dette er i strid med barnekonvensjonen artikkel 37.
- Barn skal kun returneres når det er i tråd med prinsippet om barnets beste jf. barnekonvensjonen artikkel 3, og i tråd med internasjonale anbefalinger og standarder. Barnets beste skal også være et grunnleggende hensyn i hvordan retur gjennomføres.
- Det må sikres trygge migrasjon- og fluktruter for flere barn, blant annet gjennom kvoteflyktingsordningen til FN, i tråd med deres anbefalinger og gjennom samarbeidet med EU. I tillegg må Norge bidra til en felles europeisk relokaliseringsordning, og sikre rask familiegjenforening.

30 Flyktninghjelpen (2018) Flyktningregnskapet 2018. Oslo: Flyktninghjelpen

BARNEKONVENSJONEN ARTIKKEL 37

Partene skal sikre at:

- a) intet barn utsettes for tortur eller annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff. Verken dødsstraff eller livsvarig fengsel uten mulighet til løslatelse skal idømmes for lovovertridelser begått av personer under 18 år,
- b) intet barn ulovlig eller vilkårlig berøves sin frihet. Pågrepelse, frihetsberøvelse eller fengsling av et barn skal skje på lovlig måte og skal bare benyttes som en siste utvei og for et kortest mulig tidsrom,
- c) ethvert barn som er berøvet friheten, skal behandles med menneskelighet og med respekt for menneskets iboende verdighet og på en måte som tar hensyn til barnets behov i forhold til dets alder. Særlig skal ethvert barn som er berøvet sin frihet, holdes atskilt fra voksne, med mindre det motsatte anses å være det beste for barnet, og det skal ha rett til å opprettholde forbindelsen med sin familie gjennom brevveksling og besøk, unntatt under særlige omstendigheter,
- d) ethvert barn som er berøvet sin frihet, skal ha rett til omgående juridisk og annen egnet bistand, samt rett til å prøve lovligheten av frihetsberøvelsen for en domstol eller annen kompetent, uavhengig og upartisk myndighet og til å få en rask avgjørelse på en slik sak.

INTERNASJONALT

Over halvparten av menneskene som er på flukt, er barn

Minst 280 millioner barn har en bedre sjanse til en trygg og sunn barndom i dag enn for 20 år siden. Barn er sunnere og flere går på skole enn noen gang før. Samtidig er de som ikke får ta del i denne positive utviklingen, barn på flukt og barn som lever i krig og konflikt. I 2017 var 68,5 millioner mennesker på flukt, over halvparten av disse er barn.³¹ Antallet barn som flykter enten alene eller sammen med familien sin, øker.³² Barn på flukt er en ekstra sårbar gruppe. De er utrygge og har begrenset eller manglende tilgang på både helsetjenester, utdanning og psykososiale støttetjenester. Mange barn kommer bort fra sine foreldre, må forlate sine hjem og blir utsatt for krenkelser, vold og overgrep. Jenter og barn med funksjonsnedsettelse

er spesielt utsatt for overgrep under flukten. Barn med funksjonsnedsettelse er i tillegg mer utsatt for å bli forlatt av familiene sine og mer utsatt for vold i krigs- og fluktsituasjoner. Barn på flukt er spesielt sårbare for menneskehandel. I flere tilfeller ser vi at barn på flukt blir tvangsadskilt fra foreldrene sine.

Barn er blant de mest sårbare i konflikt og humanitære kriser, både på grunn av de umiddelbare farene og de langsiktige psykososiale ettervirkningene. Nesten 1 av 5 barn i verden bor i et konfliktområde. Siden 1990-tallet har antallet barn som lever i konfliktsoner økt fra 200 millioner til 420 millioner.³³ Krig begrenser barns rett til liv og utvikling, helse, utdanning, beskyttelse, og til å leve med en familie. Krig skaper stor humanitær nød, bidrar til økt fattigdom og hindrer utvikling.

Barn blir grovt utnyttet i krig og konflikt

Selv om sivile har rett til beskyttelse i krig er de fleste ofrene for dagens krigføring sivile. Dette er ofte en bevisst taktikk fra krigførende parter. Systematisk bruk av voldtekt og seksualisert vold som våpen i krig, utgjør en risiko for både jenter og gutter. Straffefrihet for slike forbrytelser er utbredt. Jenter og gutter rekrutteres for å delta i væpnede konflikter av ulike stridende parter. De rekrutteres inn i ulike roller som for eksempel aktive deltakere i kamper, men også som budbringere, sexslaver og koner. Barn brukes kynisk som lokkemat, skjold, informanter og som taktiske mål for å spre frykt og terror. Flere steder blir barn tvunget til å være bombebærere. Skoler og sykehus er stadig oftere mål for angrep.

De siste årene er antall barn som er skadd og lemlestet i krig tredoblet. Barn som har blitt internert, og barn knyttet til væpnede grupper er spesielt utsatt for stigma og diskriminering i ettertid. Blokkering av humanitær hjelp blir i stadig større grad brukt som en del av det politiske maktsillet i krig, med en økning på over 2000 prosent siden 2010.³⁴ Konsekvensene er fatale for sivilbefolkningen, der barn sulter og dør som følge av mangel på mat og medisiner.

Behovet for nødhjelp er større enn noen gang

Behovet for nødhjelp er høyere enn noen gang, og det anslås at de humanitære behovene vil fortsette å øke. I 2018 hadde nesten 50 millioner barn behov for beskyttelse i humanitære kriser.³⁵ Likevel har bare 8 prosent av FNs humanitære responsplaner et eget kapittel om beskyttelse av barn. Kun 25 kroner ble brukt per barn i humanitær bistand i 2018. Av den globale humanitære bistanden ble kun 0.5 prosent brukt på barns beskyttelse.³⁶ Dette til tross for at til-

31 FNs høykommissær for flyktninger (2018), Global Trends: Forced displacement in 2017

32 Ibid. Andel barn på flukt har økt fra 41% av den totale flyktningepopulasjonen til 52% i 2017.

33 Save the Children (2019), Stop the War on Children.

34 Ibid.

35 CP AoR Newsletter (July-Sept 2018) Child Protection Positioning and Support for Localisation – Summary of the analysis 2018

36 Margot Thierry (2019), Funding for Child Protection in Humanitarian Action 2010-2018, Redd Barna, unpublished report.

tak for beskyttelse av barn er livreddende på lik linje med vann, ernæring og husly.

I humanitære kriser trenger barn, i tillegg til akutt livreddende hjelp, psykososial støtte og beskyttelse for å minske de langvarige konsekvensene av traumene de blir påført. Beskyttelse av barn er et imperativ i enhver humanitær krise og må inkluderes i alle faser av forebygging, respons og gjenoppbygging.

Barn av fienden

En av de mest sårbare grupper barn som lever i krig og konflikt, er barn av foreldre som defineres som fienden, slik tilfellet er for barn av IS-foreldre. Mange opplever fangenskap uten tilgang til tilstrekkelig mat, helsehjelp, beskyttelse og skole, utstøtt fra lokalsamfunnet og lever ofte et liv i skam. De blir straffet for foreldrenes dårlige valg, eller mødre som har blitt utsatt for voldtekt. Dette bryter helt med barnekonvensjonen som sikrer barn rettigheter, uavhengig av hvem foreldrene deres er. Barn skal ikke behandles som en forlenget arm av sine foreldre, men som individer med selvstendige rettigheter.

Norge har et spesielt humanitært og moralsk ansvar for til enhver tid å hente de norske barna ut av slike situasjoner, og legge til rette for at de får en trygg oppvekst her i Norge. Dette vil være i tråd med de forpliktelsene som ligger i Stortingsmelding 12 (2010 - 2011) om bistand til nordmenn i utlandet, som sier at prioritet vil bli gitt til akutte og alvorlige saker der liv og helse står på spill, samt til saker som kan innebære brudd på menneskerettighetene og saker som involverer mindreårige. Å skille barna fra deres omsorgspersoner for å hente hjem kun barna vil kunne traumatisere barnet ytterligere, og bryte både med FNs barnekonvensjon og Menneskerettighetskonvensjonens bestemmelser om retten til et familieliv. Det bryter også med prinsippet i barnekonvensjonen om barnets beste.

Barn er viktige fredsaktører

Barn og unge er ikke bare ofre i krig, de er også viktige ressurser når et land skal bygge fred, som agenter for fred og forebygging av konflikt. Redd Barnas arbeid med barn som fredsaktører viser at barn kan og må spille en viktig rolle i å bidra til redusert konfliktnivå, økt sikkerhet og langsiktig samfunns- og fredsbygging. Barn og unge har rett til å delta og bli inkludert i gjenoppbyggingen av sine samfunn og i beslutningsprosesser. Dette blir også slått fast i FNs sikkerhetsrådsresolusjon 2250 om ungdom, fred og sikkerhet (2015) som er bindende for alle FNs medlemsland. Å inkludere barn og unge i beslutningsprosesser og i fredsprosesser er viktig, ikke bare ut fra et rettighetsperspektiv, men også for å hindre marginalisering og ekskludering som kan føre til radikalisering og rekruttering til ekstremistiske grupper.

Redd Barna jobber for å beskytte barn i krig, sikre

at de får gå på trygge skoler og holde overgripere til ansvar. I tillegg vil vi jobbe systematisk for å styrke lokale og nasjonale systemer for beskyttelse av barn, som for eksempel barnevern. Kjønnsbasert diskriminering og vold skal forebygges og bekjempes i alle kontekster.

REDD BARNA MENER AT:

- FNs anbefalinger må ligge til grunn for all politikk og forvaltning på flyktningefeltet. Norge må arbeide for at FNs Høykommissær for flyktninger (UNHCR) setter barna øverst når internasjonale midler fordeles og aktiviteter iverksettes.
- Norge må være en økonomisk og politisk forkjemper for å beskytte barn i konflikt gjennom å: 1) sikre at minst 4 prosent av norsk og internasjonal humanitære bistanden går til beskyttelse av barn i krig og konflikt, 2) gjøre beskyttelse av barn i krig og konflikt til en topprioritet for Norge i FN og en mulig sikkerhetsrådsplass, 3) jobbe for at forbrytelser mot barn i krig blir bedre dokumentert, 4) jobbe for at krigsforbrytere holdes ansvarlige, og 5) opprette en egen ambassadør for barn i krig og konflikt.
- Norge må fremme barns rettigheter og beskyttelse av barn i konfliktløsning, fredsprosesser og fredsbygging, og dessuten gi økonomisk og politisk støtte til barn og unges deltagelse i fredsprosesser, fredsbygging og konflikthåndtering – både under og etter en krig eller væpnet konflikt, og i arbeidet med å forebygge konflikt.
- Norge må implementere sikkerhetsrådsresolusjonen 2250 om ungdom, fred og sikkerhet. Et viktig første steg er å lage en egen handlingsplan som skaper grunnlag for felles innsats med arbeidet for å gjennomføre ambisjonen i sikkerhetsrådsresolusjonen.
- Norge må ta initiativ til at land som har ratifisert FNs barnekonvensjon, også ratifiserer tilleggsprotokollen om barn i væpnet konflikt som forbyr rekruttering av barn under 18 år.
- Norge må jobbe for at barn under 18 år ikke deltar i krig eller væpnede konflikter og støtte tiltak for å demobilisere, reintegrere og rehabilitere barn som har vært tilknyttet væpnede grupper.
- Norge må til enhver tid hente hjem norske barn og deres omsorgspersoner som er fanget som følge av krig og konflikt, uavhengig hvem foreldrene deres er, og legge til rette for at de får en trygg og god oppvekst i Norge.
- Norge må følge opp Grand Bargain-forpliktelsene.
- Norge må finne alternative finansieringskilder til de økende humanitære behovene. Redd Barna har flere konkrete forslag i rapporten «Vi kan finne pengene!».³⁷

37 Redd Barna (kommer, 2019) – Vi kan finne pengene (SØA på oppdrag fra Redd Barna)

THE GRAND BARGAIN

- *The Grand Bargain* er en avtale mellom de største aktørene i den globale humanitære sektor for å øke effektiviteten og sikre mer ressurser til bistand og utvikling. Avtalen ble først foreslått av FNs generalsekretærs høypanel for humanitær finansiering for å møte det økende finansieringsgapet i humanitær sektor.
- *The Grand Bargain* innebærer en rekke praksisendringer hos donorer og humanitære organisasjoner som skal resultere i en ekstra milliard USD over fem år. Endringene inkluderer blant annet større fokus på direkte pengeoverføringsprogrammer, økt finansiering til nasjonal og lokal respons og kutt i byråkrati gjennom en harmonisering av rapporteringskrav.

(Se også kapittel 1.5 Barns rett til beskyttelse mot vold og overgrep.)

Norsk eksport av militært utstyr og flerbruksvarer

Antall barn som har blitt drept eller lemlestet i konflikt har økt dramatisk det siste tiåret.³⁸ I tillegg til at barn rammes direkte, er krig og konflikt også en viktig årsak til fattigdom, sult og andre brudd på barns rettigheter, som for eksempel retten til utdanning, beskyttelse og helsetjenester.

Norge produserer og eksporterer både våpen, ammunisjon og annet militært utstyr, så vel som flerbruksvarer (sivile varer) til militært bruk. Disse eksportvarene er underlagt et eget regelverk som blant annet slår fast at det ikke skal eksporteres til områder i krig, til områder hvor krig truer, eller til land i borgerkrig. Norge har også ratifisert FN-avtalen Arms Trade Treaty (ATT), som blant annet slår fast at man ikke skal eksportere våpen dersom det er fare for at utstyret brukes til å begå, eller tilrettelegge for brudd på humanitærretten. I tillegg er norsk eksport underlagt EUs felles regler for eksport. Selv om Norge på flere måter har et strengt regelverk, er det åpenbart behov for styrking dersom man skal sikre at norsk militærekspert ikke bidrar til brudd på barns rettigheter.

REDD BARNA MENER AT:

- Norske myndigheter ikke må eksportere militært utstyr eller flerbruksvarer til land som er svartelistet for å begå grove forbrytelser mot barn i krig eller væpnet konflikt.
- Norske myndigheter ikke må eksportere militært utstyr eller flerbruksvarer hvis det er risiko for at utstyret kan brukes til å begå eller tilrettelegge for brudd på den internasjonale humanitærretten, internasjonale menneskerettigheter eller andre grove forbrytelser mot sivile, inkludert barn. Redd Barna mener at en slik risiko er tilstede når det er anklager om at mottaker har begått brudd på internasjonal humanitærrett, internasjonale menneskerettigheter eller andre grove forbrytelser mot sivile er uavhengig gransket og verifisert.
- Norske myndigheter må sidestille kravene til eksport av A- og B-materiell.
- Norske myndigheter må kreve sluttbrukererklæring fra alle land de selger militært materiell til.
- Norske myndigheter må styrke kontrollrutinene, også etterkontroll, for å sikre at utstyret ikke havner på avveie og reeksporteres til land Norge ikke ville eksportert direkte til.
- Norske myndigheter må sikre økt åpenhet om norsk eksport av militært utstyr og flerbruksvarer, for eksempel ved månedlig rapportering til stortinget om eksporten.
- Norske myndigheter må jobbe for at flere land ratifiserer Arms Trade Treaty, og bistå med assistanse til andre staters implementering av avtalen der det er ønskelig.

38 FNs Generalsekretær (2018), *Children and Armed Conflict: Report of the Secretary General*. New York: FNs Generalforsamling.

Samlet: Representanter fra barne- og ungdomsrådene i Tana, Fjaler, Mandal og bydel Vestre Aker i Oslo, sammen med Redd Barnas generalsekretær Birgitte Lange. FOTO: REDD BARNA

1.7 BARNS RETT TIL GODE LEVEKÅR OG INKLUDERING

Antall barn som vokser opp i lavinntektsfamilier har økt dramatisk de siste årene, med en tredobling siden 2001³⁹. Fattigdom er sammensatt og handler om mer enn lav familieinntekt. Dårlige levekår begrenser barns mulighet til å lykkes på skolen, ha et sunt kosthold, et godt bomiljø, og få tilstrekkelig familiestøtte. Barn fra lavinntektsfamilier har større risiko for helseproblemer og de deltar mindre på fritidsaktiviteter. Det er nødvendig med en helhetlig tilnærming for å sikre en velferdsstat som bidrar til gode levekår for alle barn⁴⁰.

Barns levekår henger tett sammen med andre årsaker til diskriminering og ekskludering, for eksempel, kjønn, funksjonsnedsettelse, hudfarge, etnisitet og religion. Tiltak for å sikre barns rett til gode levekår må bygge på en forståelse av disse ulike diskrimineringsfaktorene og være tilgjengelige og universelt

utformet. Barns egne erfaringer og innspill er viktig i dette arbeidet.

REDD BARNA MENER AT:

- Norske myndigheter må iverksette en tverrfaglig strategi for å forebygge og bekjempe familiefattigdom og utenforskap blant barn og unge. Forebygging av familiefattigdom blant barn og unge må ses i et rettighetsperspektiv.
- Barnetrygden må fortsatt være en universell ordning. Den må prisjusteres og det må lovfestes at barnetrygden skal holdes utenfor når kommunene fastsetter sosialhjelpssatsene.
- Barnehage og SFO/AKS bør være gratis, eller det må lages gode og ubyråkratiske støtteordninger for barnehage og SFO/AKS.

³⁹ SSB (2019) Flere barn med vedvarende lave husholdningsinntekter

⁴⁰ Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (2017) Oppvekstrapporten 2017. Nova: Ungdata undersøkelsene: <http://www.ungdata.no>

- Bufdirs tiltaksordning for å inkludere barn i lav-inntektsfamilier, bør opprettholdes og gjøres flerårig slik at det legges til rette for en langsiktig og forutsigbar finansiering.
- Det bør utvikles nasjonale retningslinjer om at ansatte i NAV må kartlegge barns behov, ivareta barnets beste og barns rett til å bli hørt ved behandling av familier.
- Barnefamilier må prioriteres i bostøtteordningen, og det bør innføres nasjonale standarder som sikrer barns beste ved tildeling av kommunale boliger.
- Barn og unge må få medvirke til utformingen av inkluderende ordninger på fritidsarenaen som for eksempel Fritidskortet, for å sikre at de treffer de barrierene barn opplever der de bor.
- Arbeidet med Fritidserklæringen må videreføres og styrkes. I dette arbeidet må en sikre medvirkning fra barn og unge, samt økonomiske barrierer må sees i sammenheng med andre barrierer som hindrer barn å delta på fritidsarenaen: mangel på tilrettelegging (nedsatt funksjonsevne) og informasjon (språk, oversikt), transport, prestasjonspress (mobbing og psykisk helse).
- Stortinget må utvide retten til brukerstyrt personlig assistanse (BPA) for barn og unge som trenger assistanse. Kravet om «stort behov» i Pasient- og brukerrettighetsloven fjernes for alle under 30 år. Kommunene må sørge for at alle barn får mulighet til å leve et aktivt og selvstendig liv ved at politiske og sosiale gjøremål likestilles med helsebehov.
- Barn og unge, lokale myndigheter og frivillighetssektoren må kjenne til Fritidserklæringen, og vite hvordan den kan brukes lokalt for å sikre barn og unges rett til lek og fritid.
- Alle kommuner bør sikre at barn og unge, foreldre, fritidsarenaen og andre voksne som møter barn og unge i sitt arbeid har oppdatert informasjon over relevante støtteordninger, lånemuligheter og aktiviteter i kommunen. Informasjonen må finnes på relevante språk og være universelt utformet.
- Dialogverktøyet ALLEMED som er utviklet av Norges Døveforbund (NDFU) må sikres fortsatt finansiering slik at flere kommuner kan jobbe for trygge og inkluderende fritidsaktiviteter for alle barn.
- I utdanningsløpet til profesjoner som jobber med barn bør pensum inkludere opplæring om levekår og sosial ulikhet, og hvilke konsekvenser familiefattigdom har for barn og unge i Norge.
- Voksne som jobber og deltar på fritidsarenaen må ha kunnskap om barn og unges psykiske helse og hvordan prestasjonspress kan bidra til ekskludering.
- Gratisprinsippet i skolen må styrkes slik at skoleaktiviteter ikke medfører utgifter for foreldre, særlig utgifter til skoleturer og utstyr.
- Alle kommuner bør tilrettelegge for utstyrsordninger der barn og unge kan låne det de trenger til ulike fritidsaktiviteter.
- Alle kommuner bør tilrettelegge for økonomiske støtteordninger og låneordninger som dekker kontingent, reise og utstyr. Informasjon må være universelt utformet og finnes på flere språk. Åpningstidene og stedene for utlånsordning må være tilgjengelig for barn og foreldre som er på jobb og skole på dagtid.
- Det bør lovfestes at alle kommuner må sørge for at barn og unge har tilgang til en fritidsklubb / møteplass i sitt nærmiljø. En lovfesting må definere retten til et fritidstilbud, si noe om kvalitet-, kompetanse- og ressursbehovet, og fastslå ungdoms rett til deltakelse og medvirkning.
- Kommuner i Norge bør utvikle handlingsplaner for inkludering av alle barn på fritidsarenaen.
- Kollektivtransport for barn og ungdom bør være så billig som mulig, aller helst gratis. Rutetilbudet for kollektivtransporten i ulike kommuner også bør legges i samråd med barn og unge.
- Barn og unge må sikres likeverdige helsetjenester uavhengig av hvilken kommune de bor i, og det bør utvikles modeller for samarbeid mellom førstelinjetjenesten i områder med store levekårsutfordringer for å forebygge store sosiale ulikheter knyttet til helse.

1.8 DIGITALISERING

Digitale endringer kan både endre måten verden behandler barn på, og måten barn deltar i samfunnet på. I vår iver etter å skape gode og mer effektive digitale løsninger må vi samtidig sikre at arbeidet vårt bygger på våre forpliktelser til å innfri barns rettigheter. Nye og kommende digitale og teknologiske virkemidler bringer også med seg økt sårbarhet. Et stadig voksende bevismateriale viser at barn blir utsatt for trusler på nettet, inkludert seksuelt misbruk, trakassering og mobbing.

For å sikre relevans og bærekraft i de digitale løsningene er det nødvendig med deltagende prosesser i utviklingen av disse. Dette betyr at brukerne av løsningene deltar i arbeidet med å utvikle løsningen. Forskning har vist at eksisterende ulikheter i et samfunn ofte videreføres til digitale områder. Heldigvis har norske frivillige organisasjoner vært ledende i arbeidet for å øke fellesskapets deltakelse i humanitære responser og utviklingsarbeid i flere tiår. Å delta i utformingen av løsninger er en kompleks aktivitet, men det er grunnleggende for å skape en bærekraftig praksis og inkludere de mest marginaliserte.

REDD BARNA MENER AT:

- Norge bør sikre at skalering og bruk av digitale løsninger er rettighets- og kunnskapsbasert. Forskning skal benyttes for å undersøke om de digitale løsningene fungerer, og se til at barnas interesser sikres på best mulig måte.
- Myndigheter og de som utvikler digitale løsninger må holdes ansvarlige for hvordan de samler inn og bruker barns personlige data.
- Norge bør sikre at beslutningstakere involverer barn, spesielt de mest marginaliserte, i arbeidet med å utvikle, tilpasse og bruke digitale løsninger.

I NORGE

Stadig flere velferdstjenester digitaliseres

De aller fleste barn og unge i Norge har et aktivt forhold til nett, og det store flertallet eier egne digitale enheter.⁴¹ Strategien for digitalisering i offentlig sektor⁴² bidrar til at stadig flere velferdstjenester og offentlig informasjon til barn og barnefamilier digitaliseres. Samtidig blir også utdanningssektoren digitalisert, og stadig flere barn får utdelt egne digitale enheter

allerede fra skolestart. Barn og barnefamiliers tilgang til nett og grunnleggende digital kompetanse er derfor avgjørende for å ta del i utdanningen, ha tilgang til offentlig informasjon, velferdstjenester og til deltakelse i demokratiske prosesser. Samtidig skaper digitaliseringen utfordringer og risikoer for barn som kan true og utfordre barns interesser, integritet og rettigheter. Tjenestene er ikke alltid tilrettelagt for alle barns behov, og det kan være utfordringer knyttet til sikkerhet, og til vern mot offentlig og kommersiell misbruk av persondata. Barn er prisgitt god veiledning og hjelp for å lære seg å ta i bruk tjenester på en trygg og ansvarlig måte, og til å lære å håndtere risikoer de møter i sin digitale hverdag.

REDD BARNA MENER AT:

- Alle offentlige tjenester som er rettet mot barn og barnefamilier må oppfylle krav til universell utforming.
- Fagfornyelsens kompetansemål, overordnet del av læreplan og skolens arbeid med trivsel og trygghet skal være styrende for bruken av teknologi i skolen.
- Skolen må sikre at barn tilegner seg digitale ferdigheter og utvikler forståelse for kildekritikk. Elever skal sikres gode nettressurser i undervisning som oppfyller kompetansemål og er tilpasset barnets alder og modenhet.
- Hjem-skole-samarbeidet skal legge til rette for at elevgruppen utvikler en sunn og ansvarlig nettkultur, og forebygge krenkelser og mobbing via nett og sosiale medier.
- Alle barn må ha tilgang til god informasjon om egne rettigheter. Dette gjelder også barn under 13 år, som ikke omfattes av det offentlige informasjonstilbudet ung.no.
- Offentlig informasjon om brukerrettigheter og klageordninger, ungdomsråd og andre demokratiske prosesser må være tilpasset barn.
- Barn skal ha vern mot salg av persondata, og vern mot kommersielt innhold ved bruk av offentlige tjenester
- Offentlige myndigheter skal ikke kartlegge og overvåke barns persondata på en måte som er i strid med barns personvern.
- Barn skal ikke frarøves muligheten til å ha tilgang til nett og sosiale medier.⁴³
- Norske myndigheter bør etablere et forsknings-

41 Staksrud, E. & Ólafsson K. (2019) Tilgang, bruk, risiko og muligheter. Norske barn på internett. Resultater fra EU Kids Online-undersøkelsen. Oslo: Universitet i Oslo

42 Regjeringen (2018) En digital offentlig sektor: Digitaliseringsstrategi for offentlig sektor 2019-2025. Oslo: Kommunal- og moderniseringsdepartementet

43 Likelydende krav i kapittel om barns rett til å bli hørt, nasjonalt program.

senter som kan bidra til helhetlig og tverrfaglig kunnskap om barns rettigheter og internett. Dette må knyttes til det tverrfaglige internasjonale forskningsnettverket EU Kids Online.⁴⁴

INTERNASJONALT

Utvikling

Over halvparten av verdens befolkning har fortsatt ikke tilgang til internett, og det er store forskjeller i digital tilgang innad i hvert enkelt land med hensyn til kjønn, geografi, alder, inntekt, etnisitet, helsetilstand og funksjonsnedsettelse. Teknologi kan være et viktig verktøy for å innfri menneskerettigheter, men det kan også misbrukes dersom det brukes til masseovervåkning, til å systematisk begrense rettigheter eller til å utelukke minoriteter og de mest sårbare. Derfor trenger vi en rettighetsbasert tilnærming til teknologi og digitalisering – i utviklingsøyemed – og på den måten ta hensyn til universaliteten i menneskerettighetene for å sikre ansvarlighet, åpenhet og ikke-diskriminering. Digitalisering kan ikke løse alle problemene i verden, men må ses på som verktøy som kan bidra til å styrke og effektivisere eksisterende samfunns- og styringsprosesser.

Ifølge Verdensbanken⁴⁵ anslår man at 1,1 milliarder mennesker ikke har identitetsbevis, inkludert manglende fødselsregistrering. 78 prosent bor i Afrika sør for Sahara og Asia. Dette er en stor hindring for å nå FNs bærekraftsmål (SDG) 16,9 om at alle skal ha juridisk identitet innen 2030, men også en barriere for å kunne dra nytte av digitale verktøy. Digitalisering er tydelig plassert i fem av bærekraftsmålene: SDG 4 om utdanning, SDG 5 om likestilling, SDG 8 om anstendig arbeid og økonomisk vekst, SDG 9 om infrastruktur, industrialisering og innovasjon og SDG 17 om partnerskap. Teknologi gir store muligheter, men kan også bidra til store miljøskader. Produksjonen av digitalt utstyr bruker sjeldne metaller med lav resirkulerbarhet og fra begrensede tilgjengelige reserver. Elektronisk og elektrisk avfall utgjør både en miljø- og helseutfordring, og ifølge en felles undersøkelse av FNs miljøprogram (UNEP) og Interpol utgjør elektrisk og elektronisk avfall økende miljøkriminalitet.

Humanitært

Prinsippet om at man ikke skal gjøre skade (do no harm) er et grunnleggende prinsipp i alt humanitært arbeid. De siste årene har vi vært vitne til en rask digitalisering av det humanitære arbeidet, og i en verden i rask endring må vi også passe på at vi ikke gjør digital skade. Barn er ofte ekstra sårbare for skyggesidene av teknologiske nyvinninger, og barn i utviklingsland

har et svakere rettsvern enn barn i Norge, for eksempel når det gjelder salg av persondata. Under halvparten av utviklingslandene har lovverk på plass for å beskytte persondata.⁴⁶

Som en del av den raske digitaliseringen av det humanitære arbeidet øker også privatiseringen av humanitære tiltak. En av farene ved dette er at implementeringsløsninger som først og fremst sikter mot å bli finansielt bærekraftige, vil ekskludere de uten midler til å betale for disse løsningene. I tillegg er det en fare for at kommersielle tiltak oftere diskriminerer på bakgrunn av kjønn, alder og funksjonsnedsettelse. Vår bekymring er at økende privatisering av digitale løsninger kan lede til en potensielt uheldig blanding av kommersielle insentiver, etiske standarder og operative prioriteringer i den humanitære responsen.

Vi ser en økende grad av «eksperimentering» med nye tekniske løsninger i den humanitære konteksten. Dette skjer gjerne i land der det nasjonale lovverket ikke er beredt til å beskytte befolkningen mot slik eksperimentering. Det er svært bekymringsfullt at uprøvde innovasjoner testes i sårbare kontekster. Dette innebærer en høy risiko for brudd på humanitære prinsipper.

REDD BARNA MENER AT:

- Norge må jobbe internasjonalt for at digitalisering i utviklingsarbeidet skal ha et sterkt fokus på inkludering og fattigdomsreduksjon innen digital politikk. Det innebærer å kjempe for at de mest marginaliserte og diskriminerte får lik tilgang til digitale verktøy.
- Norge må sikre en rettighetsbasert tilnærming i alt av støtte til digitalisering i både langsiktig og humanitært arbeid for å sikre ansvarlighet, åpenhet og ikke-diskriminering. I tillegg til dette må vi forhindre at nye digitale verktøy misbrukes til diskriminering, overvåking og undertrykking av egen befolkning.
- Norge må integrere digitalisering i utviklingsprosjekter, og ikke se på det som et sidespor, samtidig som det må gjøres på premissene til, og med deltakelse fra, de det gjelder.
- Norge må sikre at aktører som får støtte til distribusjon av digitale verktøy har en plan for vedlikehold og resirkulering.
- Norge bør ta i bruk følgeforskning for å etterprøve om digitaliseringen har gitt den merverdien den var tiltenkt, og at den ikke har påført skade på befolkning og miljø.
- Norge må iverksette forpliktelsen fra regjeringens digitale strategi for utviklingspolitikken (2018) om at

44 EU Kids Online er et internasjonalt og tverrfaglig forskernettsverk, som utvikler ny kunnskap om barns muligheter, risikoer og trygghet på nett.

45 Identification for Development Global Dataset (ID4D)

46 European Parliament (2018) Digitalisation for development: reducing poverty through technology. Brussels: The European Parliament

ingen skal utelates, og fortsatt legge vekt på å nå de mest marginaliserte og med størst hjelpebehov.

- «Å ikke gjøre digital skade» må være det rådene prinsippet når det gjelder støtte til digitale prosjekter i bistanden og humanitær innovasjon støttet av Norge.
- Norge bør lede an arbeidet med å etablere et bedre regelverk for hvordan man bør håndtere brukerdata i humanitære kriser og sette av ressurser til at regelverket kan iverksettes.
- Norge bør styrke den digitale kompetansen av humanitære aktører og øremerke midler til dette formålet. På denne måten kan hjelpeorganisasjonene bygge effektive og trygge innovative systemer for krisehåndtering i god tid før de er tatt i bruk i reelle humanitære kriser.

Utdanningsteknologi

I en verden hvor millioner av barn ikke har tilgang til skole og hvor dårlig undervisningskvalitet bidrar til stort frafall og manglende læringsutbytte, ser stadig flere aktører på teknologi som en del av løsningen. Digitale læringsmuligheter gjør at flere barn og unge kan få tilgang til læring, med bedre tilpassede læringsmuligheter. Den digitale utviklingen kan også forsterke forskjeller: i mange utviklingsland har færre enn ti prosent av skolene tilgang til internett.

De siste årene har Redd Barna utforsket ulike digitale løsninger for å sikre barns rett til en god og trygg utdanning, og på bakgrunn av dette fått noen nyttige erfaringer. I internasjonale Redd Barna har vi i 2019 hele 29 prosjekter som bruker utdanningsteknologi i større eller mindre grad. Vi ser at utdanningsteknologi kan være et effektivt hjelpemiddel dersom det blir gjort riktig.⁴⁷ Disse erfaringene har ført til at vi har utviklet sju prinsipper for bruk av utdanningsteknologi i Redd Barnas arbeid (se tekstboks).

Økt digitalisering i utdanningssystemet og skolen betyr ikke at det blir mindre behov for lærere. Innføring av digitale læremidler fører heller ikke automatisk til bedre læring. Det må tas høyde for at innføring av digitale løsninger stiller store krav til utstyr, utvikling og oppdatering av programvare og teknisk-administrative støttesystemer. Det krever også grundige forberedelser, tilrettelegging og veiledning fra lærere og skoler. Det er med andre ord viktig å tenke helhetlig og langsiktig når en velger å ta i bruk digitale løsninger.

For barn og unge som lever i langvarige kriser, kan utdanningsteknologi gi tilgang til relevant og akkreditert utdanning. Mange elever har i dag minimert med IT-kunnskaper, selv om disse kunnskapene kan være en sikker vei til arbeid. Dette er spesielt viktig for ungdommer som er internt fordrevet og på

flukt. IT-kunnskaper er derfor et viktig verktøy for å bygge en fremtid i en globalisert verden.

SJU PRINSIPPER FOR BRUK AV UTDANNINGSTEKNOLOGI

- Utdanningsteknologi er et hjelpemiddel som skal støtte læringsprosessen, ikke erstatte den.
- Utdanningsteknologi-prosjekter bør evalueres, for å sikre en bred forståelse for effekten av elever og læreres bruk og læringsprosess.
- Utdanningsteknologi og dets innhold må bygge på nasjonale/lokale læreplaner.
- Utdanningsteknologi må inkludere og støtte lærere, fasilitatorer og foreldre.
- Utdanningsteknologi må inkludere utdanning av lærere, slik at deres perspektiver og praksis blir en del av løsningen.
- Utdanningsteknologi må være på barnas morsmål.
- Alle barn må inkluderes og ha tilgang uavhengig av kjønn, alder, etnisitet, språk, inntekt og funksjonshemming.

REDD BARNA MENER AT:

- Norge må jobbe for at utdanningsteknologiske løsninger er universelt utformet og at de når ut til de mest sårbare. Det må i tillegg jobbes for å minske det digitale gapet mellom land, og innad i land og mellom jenter og gutter.
- Norsk utviklingsarbeid må fokusere på hvordan utdanningsteknologi kan øke læringsutbyttet og sikre inkludering for de mest marginaliserte elevene i verden.
- Norsk bistand må bidra til langsiktig finansiering til utdanningsteknologiske prosjekter i humanitære responser, som er inkluderende, universelt utformet og utformet for å kunne skaleres opp.
- Læreren må spille en sentral rolle i avgjørelser og politikkutforming knyttet til digitale læremidler og læringsplattformer.
- Elever er primærbrukerne av læremidler og deres erfaringer og synspunkter må vektlegges når nye digitale læremidler utvikles, og når politikk på dette området utformes.
- Norge må sikre at barns rett til beskyttelse og barns rett til deltagelse blir ivaretatt i utviklingen av nye digitale løsninger, og spesielt i arbeidet med utdanningsteknologi i utviklingsarbeidet.⁴⁸

⁴⁷ Save the Children, EdTech for Learning in Emergencies and Displaced Settings

⁴⁸ Se Redd Barnas innspill til UD's arbeid med digitaliseringsstrategien (2018), oversendt tidligere utviklingsminister Nikolai Astrup 14.6.18.

Bobler: Masaray, 14, blåser bobler sammen med venner i et friminutt på skolen i Freetown i Sierra Leone.

FOTO: JONATHAN HYAMS / REDD BARNA

2. GLOBALE ENDRINGER FOR BARNES RETTIGHETER

Verden har sett en positiv utvikling på en rekke fattigdomsdimensjoner siden begynnelsen av 90-tallet. Stadig flere går på skole og flere overlever de første fem kritiske årene av livet. Likevel øker fortsatt ulikhetene mellom de barna som får rettighetene sine oppfylt og de som ikke får det. I 2019 eier de 26 rikeste personene i verden like mye som halvparten av verdens fattigste befolkning til sammen.⁴⁹ Ulik fordeling både mellom land, og internt i land er et alvorlig hinder for at de fattigste barna får innfridd sine rettigheter. Når barn ikke får tilgang til grunnleggende helsetjenester, når de utsettes for feilernæring og går glipp av utdanningsmuligheter, så får dette livsvarige konsekvenser – og det er de fattigste barna som betaler den høyeste prisen.

Behov for en mer helhetlig global politikk

Hvis vi skal klare å snu trenden må vi etablere en mer helhetlig global politikk som fremmer bærekraftig utvikling, rettferdig fordeling mellom verdens barn og som sikrer at alle stater innfrir barns rettigheter. For å sikre en langsiktig og bærekraftig utvikling er vi avhengig av grunnleggende endringer i nasjonal og internasjonal fordeling av makt og ressurser, og at vi klarer å stanse skadelige klimaendringer.

For å klare å nå FNs bærekraftsmål innen 2030 må alle verdens land jobbe sammen for å avskaffe fattigdom, oppnå utvikling, sikre bærekraftighet og en mer rettferdig fordeling av verdens ressurser. Dette krever at Norges utenriks- og utviklingspolitikk må ses i sammenheng med andre sider av norsk politikk, slik at regjeringen fører en helhetlig og samstemt politikk som bidrar til å redusere fattigdom og sørge for at menneskerettighetene blir innfridd. Hver enkelt lands mulighet til å realisere barns rettigheter bestemmes ikke bare av interne politiske forhold, men også globale maktforhold og internasjonal ressursfordeling.

2.3 Internasjonale finansinstitusjoner

Internasjonale finansinstitusjoner som Verdensbanken og Det internasjonale pengefondet (IMF) setter ofte dagsorden i den globale økonomien. G20 og OECD har også stor innflytelse. Felles for alle disse er at utviklingsland enten er helt eller delvis utestengt fra disse institusjonene, og at de derfor ikke blir hørt. Til tross for at maktbalansen i verden er i endring, har ikke innflytelsen til de fattigste landene økt. Mange avgjørelser tas i fora som ikke er representative, og det er fremdeles et behov for å flytte økonomisk politikktutvikling til en legitim og demokratisk insti-

tusjon. FN må få mer tyngde i internasjonal politikk og økonomi, samtidig som makt og innflytelse i internasjonale institusjoner og organisasjoner må fordeles mer rettferdig.

Selv om Verdensbanken i større grad legger vekt på åpenhet, fattigdomsbekjempelse og godt styresett, har flere rapporter vist at de fortsatt gjør krav på privatisering av offentlige tjenester, liberalisering av handelsreguleringer og kutt i subsidier. IMF har tatt til orde for at land må øke sin skatteinngang, noe som kan bidra til økte offentlige investeringer i sosial sektor, men stiller i praksis fortsatt strenge makroøkonomiske krav.

REDD BARNA MENER AT:

- Norge må være en pådriver for at FN skal ha innflytelse i globale økonomiske beslutninger og utvikling av økonomisk analyse
- Norge må være pådriver for at utviklingsland skal få økt makt i IMF og Verdensbanken, og at det skal være demokratisk ledervalg i disse institusjonene.
- Norge må arbeide for at IMF og Verdensbanken ikke stiller unødvendig strenge makroøkonomiske eller strukturelle betingelser som hindrer utviklingsland i å bruke offentlige midler på tiltak som innfrir barns rettigheter, som helse og utdanning.
- Norge må jobbe for at IMF og Verdensbanken anerkjenner og arbeider for barns rettigheter og støtter opp om statens menneskerettslige ansvar for å innfri rettighetene.

2.4 Kapitalflukt og skatt

Korrupsjon og kapitalflukt er viktige årsaker til fattigdom og ulikhet i verden. Kapitalflukt rammer både rike og fattige land, men det er utviklingslandene og deres befolkning som rammes hardest. Det svekker lands skatteinntekter, bidrar til korrupsjon og økonomisk kriminalitet, og til at makteliter benytter landets ressurser til å berike seg selv framfor å distribuere den til egen befolkning. Hvis disse pengene hadde forblitt i landet, rapportert og skattlagt, så kunne de blant annet blitt brukt til å innfri barns rettigheter. Det er estimert at utviklingsland taper 100 milliarder dollar i selskapsskatt hvert år fordi multinasjonale selskaper flytter overskudd til skatteparadis.⁵⁰ I Afrika er 30 prosent av all privat rikdom gjemt bort i skatteparadis, noe som fører til et tap på 15 milliarder dollar i årlige skatteinntekter.⁵¹

49 Oxfam (2019) Public good or private wealth?. Oxford: Oxfam

50 United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD) (2015) World Investment Report 2015: Reforming international investment governance.

51 G. Zucman (2015). The Hidden Wealth of Nations. op. cit.

Skatteinsentiver kan gi rom for korrupsjon

Utviklingsland tilbyr ofte gode skattebetingelser til multinasjonale selskaper for å tiltrekke utenlandske direkteinvesteringer. Eksempler kan være subsidier eller midlertidig skattefritak. Slike insentiver kan gjelde for spesielle geografiske områder i landet, men kan også forhandles med individuelle selskaper. Særlig det siste er sjeldent underlagt offentlig innsyn og debatt, og gir stort rom for korrupsjon. Skatterelaterte insentiver til å investere er ofte skadelige fordi landet går glipp av skatteinntekter som kunne vært brukt til å finansiere helsetjenester, utdanning, infrastruktur eller andre sosiale tjenester.

Mange multinasjonale selskaper bruker aggressiv skatteplanlegging via komplekse selskapsstrukturer og bruk av skatteparadis med høy grad av hemmelighet. I praksis betyr det at selskapene betaler skatt i et land eller område med tilnærmet null i selskapsskatt, og ikke i landene der de faktisk har næringsvirksomhet. Dette tapper utviklingsland for kapital og undergraver demokratiske prosesser og politiske systemer. Etter avsløringene i Panama Papers og Paradise Papers har problemene knyttet til skattemessig hemmelighet fått høyere prioritet, både i Norge og internasjonalt. Til tross for avsløringene er det fortsatt en lang vei å gå for å bekjempe korrupsjon og ulovlig kapitalflukt. Det internasjonale samfunnet må aktivt bekjempe skatteparadiser og samtidig sørge for økt åpenhet om hvordan multinasjonale selskaper opererer, spesielt knyttet til hvordan selskapene overfører ressurser internt.

REDD BARNA MENER AT:

- Norske myndigheter må føre en offensiv utviklingsspolitikk for å støtte utviklingslands institusjonelle kapasitet og forbedring av skattesystemer, og fortsette oppbyggingen av programmet «Skatt for Utvikling». Utviklingsland må selv få bygge opp kompetanse knyttet til skatteunndragelser og internprising, som kan bidra til å stanse ulovlige kapitalstrømmer ut av landene.
- Norske myndigheter må styrke de nasjonale rettingslinjene for land-for-land-rapportering, slik at disse gjelder for alle norske selskap og datterselskap, uavhengig av hvilket land og hvilken sektor selskapet opererer i.
- Norske myndigheter må innføre et nasjonalt eierskapsregister som opplyser om hvem som de egentlige eierne bak selskaper, og jobbe for denne ordningen på et globalt nivå.
- Norge må støtte det internasjonale arbeidet med å sikre automatisk informasjonsutveksling av skatteinformasjon.
- Norge må arbeide for en internasjonal konvensjon for rettferdig beskatning og finansiell åpenhet som

kan forhindre kapitalflukt, korrupsjon og bruk av skatteparadiser.

- Norge må sikre at Statens pensjonsfond utland, Norfund og statseide selskaper ikke benytter skatteparadiser i sin virksomhet.
- Norske myndigheter må jobbe aktivt for å fremme en global skatt på finanstransaksjoner, herunder valuta, aksjer og andre verdipapirer.

2.5 Gjeld

Finanskrisen i 2008 forverret gjeldssituasjonen for mange utviklingsland, og mange av landene som tidligere har fått gjeldsslette står igjen i fare for å havne i nye gjeldskriser. I 2017 var verdens totale gjeld tilsvarende 225 prosent av verdens totale BNP, det høyeste noensinne.⁵² Høye gjeldsbyrder kan ha negativ innvirkning på barns rettigheter. Nedbetaling av gjeld spiser en stor del av de offentlige budsjettene til utviklingsland, og penger som går til nedbetaling kunne i stedet vært brukt på egne velferdssystemer som utdanning, helse og andre tiltak for å innfri barns rettigheter.

Flere utviklingsland har gjeldsbyrder som stammer fra tidligere korrupte og undertrykkende regimer. Dette er gjeld som er gitt på uakseptable premisser, for eksempel med altfor høy rente eller at lånene er blitt benyttet til å utføre undertrykking av egen befolkning. Denne gjelden kalles illegitim gjeld. For å gjøre opp for dårlige utlån og sikre at gjeldsbetjening ikke går utover menneskerettighetene, må man styrke den internasjonale innsatsen for sletting av illegitim og ubetalbar gjeld. Gjeldskriser må håndteres av en ny, uavhengig og rettferdig gjeldsslettemekanisme som ikke er underlagt de internasjonale finansinstitusjonene, men en nøytral part som kan håndtere gjeldsbyrdens bærekraft og legitimitet. For å hindre nye gjeldskriser er det viktig å fremme ansvarlig utlån og låneopptak, og sørge for mer åpenhet om låneopptak og betingelser knyttet til disse, slik UNCTADs charter for ansvarlig utlån og låneopptak foreslår.

REDD BARNA MENER AT:

- Norge bør ta en ledende rolle i arbeidet for å opprette et juridisk bindende internasjonalt rammeverk for ansvarlig utlån og låneopptak. FNs prinsipper for ansvarlig utlån og låneopptak må implementeres i alle former for lån.
- Norge bør arbeide for å styrke åpenheten rundt lån som gis til stater gjennom et sentralisert register. Et slikt register bør sammenfatte informasjon om blant annet løpetid, rentebetingelser og autorisasjon av låneopptak.

52 IMF Blog (2019) New Data on Global Debt

- Norge bør initiere en internasjonal allianse for å opprette en åpen, nøytral og uavhengig gjeldsslette-mekanisme for behandling av ubetalbar og illegitim gjeld.
- Norge bør følge opp resultatene fra den norske gjeldsrevisjonen, og slette gjeld som stammer fra uansvarlige utlån.
- Norge bør arbeide for at de internasjonale finansinstitusjonenes definisjon av bærekraftig gjeld også inkluderer utgifter til befolkningens grunnleggende tjenester.

2.6 Bistand

God bistand kan bidra til å redusere fattigdom og bygge en mer rettferdig verden. Bistand står for en stadig mindre andel av de totale kapitalstrømmene til fattige land. Likevel er det mange land og mennesker som er avhengig av den for å nå bærekraftsmålene innen 2030. Bistanden er den eneste internasjonale pengestrømmen som har som mandat å bidra til fattigdomsbekjempelse og utvikling. Samtidig er den langsiktige bistanden under stadig press, både fra økte humanitære behov og fra donorlands forsøk på å blande sammen bistand med egne interesser. Bistand og utviklingspolitiske prioriteringer må aldri styres av sikkerhets- og migrasjonspolitiske interesser i donorland. Det strider mot de internasjonale bistandsprikkene Norge har forpliktet seg til, og gjør bistandsresultatene færre og dårligere.

Det meste av dagens bistand virker og blir bedre og mer bærekraftig sammenlignet med tidligere.⁵³ Samtidig er det rom for forbedring både til hvilke områder som prioriteres, effektivitet og resultater av bistand.

En fattigdomsorientert og rettighetsbasert bistand må inkludere en klar innsats for de fattigste og mest marginaliserte menneskene og landene, i tråd med bærekraftsmålenes ambisjon om at 'ingen skal utelates' (Leave No One Behind). En slik prioritering må ta utgangspunkt i gode sosioøkonomiske og politiske analyser av landene Norge gir bistand til. Basert på disse må vi ha konkrete tiltak for å redusere ulikhet mellom og innad i land, bidra til å sikre likestilling mellom kjønn, og inkludere marginaliserte grupper som for eksempel urfolk, mennesker med nedsatt funksjonsevne, religiøse, etniske eller seksuelle minoriteter.

Barns rettigheter bør være et hovedmål for bistanden

Et hovedmål for bistanden må være å sikre at alle barns rettigheter blir innfridd. Derfor må man støtte opp om de statene som fører en inkluderende politikk med gode skattesystemer, universell velferd og som tar hensyn til marginaliserte gruppers særskilte behov. Dette må kombineres med målrettede tiltak som fjerner diskriminering og sikrer inkludering av marginaliserte grupper. Bistanden må bidra til langsiktig utvikling slik at statene blir i bedre stand til å innfri rettigheter, og at befolkningen og sivilsamfunnet kan holde myndighetene ansvarlig. Bistand til universelle velferdsoverføringer slik som barnetrygd, inkluderende utdanning og helsetjenester er helt nødvendig hvis vi skal nå de mest marginaliserte barna. Samtidig er skatt den mest bærekraftige kilden for å finansiere offentlige tjenester. Nøkkelen til å finansiere en bærekraftig og rettferdig utvikling ligger i offentlige investeringer, rettferdig fordeling og mobilisering av hjemlige ressurser. Norge kan gjennom å styrke nasjonale skattesystemer og bekjempe kapitalflukt, støtte utviklingslandenes innsats for å øke nasjonale budsjeter og sikre barns rett til utdanning og helsehjelp.

Sivilsamfunnet er en viktig kritisk korreks til korrupsjon, maktmisbruk og urettferdighet, men blir strukt og angrepet i stadig flere land.⁵⁴ Grunnleggende menneskerettigheter er under stadig mer press. Arbeidet med menneskerettigheter og støtte til sivil samfunn i utviklingsland er avgjørende for å bekjempe fattigdom og holde myndighetene ansvarlig. I tillegg er nærhet til de aller mest diskriminerte og marginaliserte gruppene en av sivilsamfunnets aller viktigste merverdi og fortrinn. Bistanden til sivil samfunn og menneskerettighetsforkjempere må styrkes, inkludert barne- og ungdomsorganisasjoner som kjemper for egne rettigheter.

Bistand skal bidra til både forebygging, langsiktig utvikling og humanitær respons. Barns rettigheter og behov må være en prioritet i alle faser, og særlig sårbare grupper må ivaretas. Før en eventuell katastrofe inntreffer må det investeres i forebygging og klimatilpasning. Dette handler om å styrke lokalsamfunnenes evne til å håndtere kriser og redusere katastrofeomfanget, noe som sparer både liv og penger. Den humanitære situasjonen i verden er ekstremt utfordrende. Rekordmange mennesker er på flukt på grunn av krig og konflikt, og stadig flere flykter som følge av klimaendringer. Finansieringen av nødhjelp øker, men holder ikke tritt med økte behov, og gapet mellom tilgjengelige ressurser og behov blir stadig større. Norge og andre rike land kan og bør bidra mer, men vi må tenke nytt om finansieringen. Det er behov for

53 Riddell, R.C. (2007) Does Foreign Aid Really Work? (Oxford University Press), og Riddell, R.C. (2014) Does Foreign Aid Really Work? Background paper to keynote address to the Australian Aid and International Development workshop, Canberra February 2014

54 CIVICUS (2018), State of Civil Society Report 2018. Johannesburg: CIVICUS

å utrede alternative finansieringskilder utenfor bistanden, som kan brukes ved ekstraordinære humanitære katastrofer.⁵⁵

REDD BARNA MENER AT:

- Barns rettigheter må være ett av hovedsatsingsområdene for norsk bistand.
- Norsk bistand må prioritere innsatsen for de fattigste og mest marginaliserte, og bidra til rettferdig fordeling og universell tilgang til utdanning og helsetjenester av god kvalitet for alle barn. Dette inkluderer både universelle og målrettede tiltak for å sikre inkluderende utvikling.
- Norge må opprettholde nivået på bistanden på minst én prosent av bruttonasjonalinntekt (BNI). Flyktningtiltak i Norge og klimafinansiering må flyttes ut av bistandsbudsjettet. Et alternativ er at det ikke skal overgå 5 prosent av bistandsbudsjettet.
- Norge må arbeide internasjonalt for mer og bedre bistand, og for at de rike landene skal innfri sine løfter om bistandsnivå på 0,7 prosent av BNI.
- All norsk utviklingsinnsats må følge internasjonale prinsipper for bistandseffektivitet, ved å ta utgangspunkt i utviklingslands behov og prioriteringer.
- Norske myndigheter bør øke sin støtte til sivile samsfunnsaktører som arbeider for fattigdomsreduksjon, for rettferdig fordeling og for å styrke barns rettigheter, inkludert barn og unges egne organisasjoner.
- Bistand må ikke styres av giverlandenes migrasjonspolitiske, militærstrategiske og kommersielle egeninteresser.
- Norge må bidra til at gapet mellom humanitær respons og langsiktig bistand lukkes. Vi må øke støtten til å forebygge katastrofer og klimatilpasninger for å gjøre land mer motstandsdyktige og mindre sårbare.

(Se også de tematiske kapitlene for mer detaljer)

2.7 Nye globale finansieringsmekanismer og globale fond

Verdens ledere må skifte takt og prioriteter i finansiering av bærekraftsmålene hvis vi skal nå dem i tide. Vi ligger langt etter skjema. For eksempel kreves

det 274 milliarder dollar ekstra hvert år for å oppnå bærekraftsmål 3 om god helse for alle.⁵⁶ For å sikre utdanning for alle innen 2030 må global utdanningsfinansiering mer enn dobles innen 2030, fra 1.2 billioner dollar i 2016 til 3 billioner dollar i 2030.⁵⁷

Mesteparten av disse pengene må komme fra nasjonale myndigheter. Innen utdanningssektoren regner man med at eksterne ressurser kun vil kunne finansiere tre prosent av de totale behovene.⁵⁸ Men dette er likevel store summer, og det vil fortsatt være stort behov for bistand til de fattigste landene. Det har derfor vokst fram flere internasjonale initiativer for å benytte markedsmekanismer og lån til finansiering av utvikling.

Nye finansieringsmekanismer skal ikke erstatte statlige forpliktelser

Det er et viktig prinsipp at finansieringsmekanismer som har som mål å tilby «friske» midler må komme i tillegg til, ikke erstatte, rike lands eksisterende forpliktelser på minst 0,7 prosent av BNI til bistand. I mange tilfeller er bakgrunnen for disse initiativene at de skal øke total finansiering av bærekraftsmålene. Fremveksten av nye fond og finansieringsinstrumenter kan gi et bilde av at finansiering av utdanning og helse øker. Redd Barna frykter at dette er et falskt bilde, og at penger til nye mekanismer tas fra midler som ellers ville gått til andre tiltak for global utdanning og helse.

Redd Barna er bekymret for at opprettelsen av flere fond og lånemekanismer fører til en fragmentering av finansieringen av helse og utdanning. Dette gjelder særlig tematiske fond. Når antallet aktører øker, er det en fare for at mottakers administrasjonsskostnader også øker. Myndighetene i mottakerland sitter ofte med utallige søknads- og rapporterings-skjema som legger beslag på verdifull arbeidskraft i helse- og utdanningssektorene. Det er helt nødvendig at givere følger internasjonale prinsipper for bistandseffektivitet og samarbeider godt på landnivå. Redd Barna har utarbeidet egne dokumenter som klargjør Redd Barnas standpunkter på disse mekanismene: IFFEd (2018)⁵⁹ og GFF (2018)^{60,61}.

Finansieringsmekanismer må ta hensyn til hver enkelt lands gjeldsbærekraft.

Både innenfor global helse og global utdanning har det vokst fram en rekke ulike fond: den globale vaksinealliansen Gavi, den globale finansieringsmekanismen for mødre- og barnehelse (GFF) og det varslede Education Outcomes Fund (EOF). Noen av disse fondene legger opp til at land i tillegg til å få gavebi-

55 Redd Barna (kommer, 2019) – Vi kan finne pengene (SØA på oppdrag fra Redd Barna)

56 The Lancet, 2017 [https://www.thelancet.com/journals/langlo/article/PIIS2214-109X\(17\)30263-2/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/langlo/article/PIIS2214-109X(17)30263-2/fulltext)

57 Education Commission (2016) The Learning Generation

58 Education Commission (2016), 'The Learning Generation'

59 https://resourcecentre.savethechildren.net/node/14180/pdf/save_the_childrens_response_to_the_iffed_sept_21st.pdf

60 <https://www.savethechildren.org.uk/content/dam/gb/reports/health/gff-policy-briefing-april-2018.pdf?ga=2.29645885.381323148.1550568843-1383506054.1485243655>

61 https://resourcecentre.savethechildren.net/node/14260/pdf/gff_drm_brief_final.pdf

stand, også får lån fra Verdensbanken. Gjennom den varslede lånemekanismen The International Financing Facility for Education (IFFEd) som forventes å lanseres i 2019, vil de multilaterale bankene tilby rimelige lån til lavere mellominntektsland, subsidiert med bistandspenger fra donorland som Norge. Det er viktig at disse lånene ikke øker lands gjeldsbyrde utover landets tålegrense, og at pengene går til utdanning for de mest marginaliserte barna.

For å rettferdiggjøre at bistand kanaliseres gjennom internasjonale fond og andre finansieringsmekanismer, må de kunne vise til utviklingseffekt for de mest marginaliserte menneskene, ref. løftet om Leaving no-one behind. Flertallet av prosjektene til det Grønne Klimafondet for eksempel, der Norge sitter i styret, er store infrastrukturprosjekter ment som klimatilpasning men som kan øke sårbarheten til fattige mennesker. Samtidig går en svært begrenset andel av midlene fra det Grønne Klimafondet til mennesker på bakken som opplever store omveltninger som konsekvens av klimaendringer og trenger støtte til å få sin stemme hørt i tilpasningsprosesser.

Flere statsledere og organisasjoner har tatt til orde for en skatt på finanstransaksjoner – den såkalte Robin Hood-skatten. Formålet med en slik skatt er å bremse finansspekulasjoner, og samtidig generere ressurser for globale fellesgoder. Inntektene vil for eksempel kunne brukes til å dekke opp for utviklingslandenes manglende finansiering av FNs bærekraftsmål om helse og utdanning, og til finansiering av klimatilpasning i utviklingsland.

REDD BARNA MENER AT:

- Norge må sikre at innovative finansieringsmekanismer kommer i tillegg til internasjonale giverlands løfter om å benytte minst 0,7 prosent av BNI på bistand.
- Norge må bidra til å begrense fragmenteringen av helse- og utdanningsfinansieringen når nye finansieringsinstrumenter utvikles, og sikre at etablerte instrumenter innrettes slik at finansieringen bidrar til å nå de mest marginaliserte.
- Lån til helse og utdanning skal ikke øke gjeldssårbarheten til land.
- Økte skatteinntekter bør være en betingelse for å få rimelige lån til helse og utdanning fra internasjonale finansinstitusjoner.
- Norge må gå i bresjen for at inntektene fra globale skatter skal gå til et globalt fond for utvikling, og til finansiering av klimatiltak under FNs oppsyn. Inntektene må omfordeles til de landene som har erfart velferdskutt og store budsjettunderskudd etter finanskrisen.
- Norge må bruke sin posisjon til å påvirke investeringene fra det Grønne Klimafondet til å fokusere på de mest marginaliserte menneskene samt å styrke sivilsamfunnets del i debatten og å investere ut ifra et *do-no-harm*-prinsipp.

2.8 Rettferdig handel

Internasjonal handel kan være en sterk drivkraft for økonomisk vekst, og kan bidra til å redusere fattigdom og finansiere livsviktige velferdstjenester for barn. Maktbalansen i internasjonale forhandlinger, både gjennom Verdens handelsorganisasjon (WTO) og gjennom bilaterale handelsavtaler, er fremdeles skjev og til fordel for rike land og store selskaper. WTO-avtalene har flere svakheter når det gjelder demokratiske prinsipper og rettferdighet mellom rike og fattige land.

Rike land benytter ofte handelsbarrierer og subsidier, samtidig som de gir utviklingsland lite rom for å stille egne betingelser. Dette gir utviklingslandene begrenset nasjonalt, politisk og økonomisk handlingsrom til å beskytte og bygge opp egne markeder fram til de kan konkurrere i det internasjonale markedet. Utviklingsland må få ta i bruk samme virkemidler som rike land har gjort for å bygge opp sine økonomier, slik at de kan skape egne markeder som igjen bidrar direkte til jobbskapning og sysselsetting. Dette er helt avgjørende dersom statene skal kunne sikre et stabilt inntektsgrunnlag som kommer barn til gode.

REDD BARNA MENER AT:

- Norge må arbeide for at verdenshandelen blir regulert på en rettferdig, åpen og demokratisk måte, som gir de fattigste og svakeste landene positive særfordeler.
- Norske myndigheter må arbeide for at verken TRIPS-avtalen eller bilaterale patentavtaler skal ramme fattige lands tilgang til livsviktige medisiner, teknologi og kunnskap.
- Norge bør, ved inngåelse av bilaterale, regionale og multilaterale handelsavtaler, ikke inkludere grunnleggende tjenester eller temaer som er blitt avvist i WTO.

TRIPS-AVTALEN

Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS-avtalen) er en internasjonal avtale fra 1994 om handelsrelaterte sider av immaterialretten og beskyttelse av forretningshemmeligheter. Den inneholder bestemmelser om opphavsrett, patentrett, designrett, kretsmønsterrett og kjenneregnsrett.

(Se også kapitlene *Godt styresett* og *Barns rett til beskyttelse i krig og voldelig konflikt*)

2.9 Etikk i oljefondet

Hvert enkelt lands ansvar for å virkeliggjøre barnekonvensjonen, må ses i sammenheng med hvordan staten investerer sine penger. Som aksjeeier er Norge, gjennom Statens pensjonsfond utland (SPU) medansvarlig for aktiviteten til selskapene fondet investerer i. Ifølge de etiske retningslinjene skal ikke fondet investere i selskaper som gjennom sin virksomhet benytter seg av skadelig barnearbeid eller har negativ påvirkning på barns velferd.

I tillegg til de etiske retningslinjene for investeringer i selskaper, har fondet forventningsdokumenter på ulike temaer, blant annet barns rettigheter. Det er en positiv utvikling, men forventningsdokumentene må følges opp med rapportering på hvordan disse prinsippene anvendes i praksis og hvilke resultater arbeidet fører med seg. Informasjonen som selskapene oppgir må også kontrolleres, slik at man er sikker på at opplysningene stemmer.

Fondets mandat er å fremme sosial, økonomisk og bærekraftig utvikling, og Norges Bank Investment Management (NBIM forvalter SPU) skal være en lang-siktig investor. NBIM bør derfor gjennomføre en positiv filtrering ved å trekke seg ut av dårlige selskaper, samtidig som de investerer aktivt i selskaper som faktisk bidrar til å oppfylle det overnevnte mandatet. NBIM bør i tråd med dette trekke seg ut av selskaper som har en spesielt dårlig innvirkning på barns liv, klima og miljø og hvor produktene ellers fører til store samfunnskostnader, som for eksempel selskaper som produserer våpen og militært materiell.

NBIMs investeringer i statsobligasjoner (utlån til stater) er ikke underlagt etiske retningslinjer. På samme måte som det finnes etiske retningslinjer for investeringer i selskaper, bør det også innføres etiske retningslinjer for utlån gjennom SPU, slik at vi ikke risikerer å låne ut penger til stater som er ansvarlig for grove menneskerettsbrudd. For å sikre at norske investeringer i andre stater ikke benyttes til å bryte barns rettigheter bør NBIM innføre et helhetlig, og politisk uavhengig etisk rammeverk som også inkluderer investeringer i statsobligasjoner.

REDD BARNA MENER AT:

- NBIM skal ikke investere i selskaper som klart bryter barnekonvensjonen. De bør også trekke seg ut fra selskaper dersom det blir kjent at det foregår brudd på disse rettighetene.
- Det må innføres styringsverktøy for NBIM som systematisk vurderer menneskerettslige utfordringer før og etter at det har blitt gjort investeringer i nye

selskaper.

- NBIM må rapportere på effekten av og bruken av forventningsdokumentene i praksis.
- Norske myndigheter bør innføre positiv filtrering for Oljefondets investeringer slik at oljeformuen investeres i økonomisk vekst som skaper velferd for verdens fattige og bidrar til et miljømessig og sosialt bærekraftig samfunn.
- NBIM må trekke fondet ut av investeringer i våpenindustrien.
- Det må innføres etiske retningslinjer for NBIMs investeringer i statsobligasjoner.
- NBIM må utøve mer aktivt eierskap opp mot morsmelkerstatningsselskapene eksempelvis gjennom et sektorinitiativ og eierskapsdialog med selskapene.
- Etikkrådet må opprettholdes som uavhengig organ, og styrkes gjennom å få vedtaksmyndighet og mer ressurser.
- NBIM må jobbe for at selskapene de investerer i følger Child Rights Business Principles for å forebygge brudd på, og ivareta og barns rettigheter.

2.10 Klima og barns rettigheter

Klimaendringene er en alvorlig trussel for barn og deres rettigheter. Klimaendringer bidrar til at titusener av barn dør hvert år, og at millioner av barn får sine liv betydelig forverret.⁶² Klimaendringene kan reversere framgangen vi har sett i fattigdomsreduksjon de siste tiårene, og kan indirekte øke faren for konflikt som følge av økt fattigdom, migrasjon og økonomiske kriser.

Barn befinner seg i en fysisk og psykisk utviklingsprosess og er mer sårbare enn voksne for de negative konsekvensene av klimaendringene. Verdens barn blir direkte påvirket av klimaendringer gjennom økt eksponering for sult og feilernæring, økt eksponering for sykdommer, ekstremvær og katastrofer, migrasjon, psykologisk stress og avbrutt skolegang. Det er ærlig er barn under fem år, fattige, barn med nedsatt funksjonsevne og jenter som er utsatt for negative konsekvenser av klimaendringer.⁶³

Klimaendringene øker både hyppigheten av og intensiteten i naturkatastrofer. Forebygging styrker mennesker og samfunns evne til å håndtere og redusere sin egen sårbarhet. Barn og unge må både sikres og selv delta aktivt i forebygging, slik at tiltakene er best mulig tilpasset deres behov.

Tiltak for klimatilpasning må særlig rettes inn mot å innfri barns rettigheter, og sikre deres liv og utvikling, helse og utdanning. Vann og sanitærforhold må sikres mot klimaendringene, helsevesenet må styrkes og skoler må sikres mot ødeleggelser som klimaendrin-

62 Reinvang, R. (2013) Children and Climate Change, oppdrag for Redd Barna. https://vista-analyse.no/site/assets/files/5770/va_2013-44_children_and_climate_change.pdf

63 Ibid.

gene kan føre med seg. Utdanning må anerkjennes som en nøkkelstrategi for barn og unges tilpasning til klimaendringene. Klimatilpasning og katastrofebygging må integreres i all utviklingsplanlegging og gjenoppbygging.

Barn er også aktive borgere og de mobiliserer for at politikere verden over tar klimaendringene på alvor. Barn har mange viktige synspunkter på klima og de har rett til å bli hørt og øve innflytelse i saker som angår dem. Barns framtid er fundamentalt avhengig av framtiden til jorda vår. Derfor er det vesentlig at barns stemme blir hørt og tatt på alvor i politiske forhandlinger og avtaler om klima.

Klimaavtaler må i større grad involvere barn

Til tross for at barn rammes hardest av klimaendringene, er dagens klimaforhandlinger og klimaavtaler stort sett uten referanser til barn og deres rettigheter. Framtidige klimaavtaler må prioritere barn for å sikre at de beskyttes mot klimaendringene, og for å sikre at staters planer og tiltak for klimatilpasning faktisk når dem som trenger det mest – barna. Fravær av effektiv klimapolitikk som stanser klimaendringene, betyr at de som er barn i dag vil få dårlige levekår når de blir voksne – som igjen vil ramme deres egne barn.

I 2015 ble verdens ledere enige om Paris-avtalen under FNs klimakonvensjon. Avtalen slår fast at hovedansvaret for finansiering av klimatiltak ligger hos industrilandene, som har det historiske ansvaret for den globale oppvarmingen. Mange utviklingsland er helt avhengige av økonomisk støtte, både for å nå sine nasjonale utslippsmål og for å tilpasse seg klimaendringene.

Norsk klimafinansiering har vært på vei ned de siste årene, og kun 9 prosent av den norske klimafinansieringen går til tilpasning.⁶⁴ I tillegg legger noen finansieringsløsninger for klimatiltak urettmessig stor del av betalingsbyrden på fattige land, blant annet gjennom lån, garantier eller eksportkreditter. Dette kan føre til at land som allerede sliter med store gjeldsbyrder vil opparbeide seg enda mer gjeld.

REDD BARNA MENER AT:

- Norge må gjennomføre nasjonale utslippskutt i tråd med 1,5-gradersmålet fra Paris-avtalen⁶⁵, sørge for minst 53 prosent utslippskutt i Norge innen 2030, og bidra til utslippskutt internasjonalt.
- Norge må bli et nullutslippssamfunn innen 2050, i tråd med FNs klimapanels anbefalinger.⁶⁶
- Norge må være en pådriver for at barn prioriteres og sikres medvirkning i nasjonale og internasjonale

avtaler og planer for klima og katastrofebygging, som de internasjonale klimaforhandlingene og kommunale planer for klima og energi.

- Norge må være internasjonal pådriver for at klimatilpasning særlig rettes inn mot å innfri barns rettigheter, og sikre deres liv og utvikling, ernæring, helse og utdanning.
- Norge må øke klimabistanden til 1 prosent av Norges BNI, og klimabistanden må komme som et tillegg til annen norsk bistand.
- Norske myndigheter må fortsette å gi klimafinansiering i form av gavebistand under FNs klimakonvensjon, ikke lån.
- Norge må anerkjenne og aktivt investere i katastrofebygging og klimatilpasning som en helhetlig tilnærming for økt motstandsdyktighet og redusert sårbarhet.
- Norge burde opprette en egen budsjettpost til forebygging av humanitære kriser. Posten bør utgjøre minst 2 prosent av det totale bistandsbudsjettet.

(Se også kapitlene «Beskyttelse av barn på flukt og barn i krig og konflikt» og «Bistand»)

2.11 Privat sektor og barns rettigheter

Privat næringsliv har stor innvirkning på barns liv og rettigheter. Et godt regulert næringsliv skaper anstendige arbeidsplasser, legger grunnlag for en inntekt til å leve av og påvirker nærmiljøet positivt. Privat næringsliv påvirker også samfunnet som barn er en del av. Næringslivets kanskje viktigste positive innvirkning på samfunnet, er økonomiske bidrag i form av skatter, avgifter og personinntekter. Store industrielle aktører kan skape positive ringvirkninger i form av lokal industri dersom de benytter seg av lokale leverandører, og arbeidsplasser som igjen kan øke etterspørselen etter lokale varer og tjenester. Overføring av teknologi og kompetanse er også viktig.

I Norge er trepartssamarbeidet en av samfunnsinnretningene som har vært viktigst for å forme den norske velferdsstaten med relativt små ulikheter og et godt regulert arbeidsliv. Permisjonsordninger, arbeidstider og velferdspermisjoner for å ta vare på barn, er eksempler på hvordan et godt regulert næringsliv bidrar positivt til barns velferd og rettigheter.

Privat næringsliv kan også ha negativ innvirkning på barns rettigheter. Mange steder er næringslivet dårlig regulert med lange arbeidsdager, farlige arbeidsforhold og lav lønn. Store private næringslivsaktører har ofte hatt negativ innvirkning på samfunnet der

64 Appelt, J. og Deigaard, H.P. (2017) Counting what counts. Analysis of Norwegian Climate Finance and International Climate Finance Reporting. Oslo: WWF-Norge, Kirkens Nødhjelp, Forum for utvikling og miljø, Regnskogfondet <https://www.kirkensnodhjelp.no/globalassets/lanserte-rapporter/2017/analysis-of-norwegian-climate-finance.pdf>

65 UN Framework Convention on Climate Change (2016). The Paris Agreement. <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement>

66 Intergovernmental Panel on Climate Change (2018). Global Warming of 1.5 °C. <https://www.ipcc.ch/sr15/>

de opererer. Det finnes utallige eksempler på store miljødeleggelser og frarøvelse av lokalbefolkningens land og livsgrunnlag. Aggressiv og ofte ulovlig markedsføring påvirker også barns rettigheter. For eksempel setter aggressiv markedsføring av morsmelkerstatning barns liv og helse i fare fordi mange foreldre overtales til å bruke morsmelkerstatning i stedet for morsmelk. Resultatet er at de ofte blander pulveret med skittent vann eller tynner det ut for mye.⁶⁷ The Lancet anslår at amming kan redde 823 000 barn årlig.⁶⁸

Mange barn er offer for barnearbeid

Barnearbeid er også en stor utfordring i mange deler av verden. ILO anslår at 218 millioner barn mellom 5 og 17 år jobber.⁶⁹ Mange barn og ungdom drar nytte av å jobbe. Ved å kombinere skole med deltidsjobb, kan de bidra til familiens eller egne inntekter, øke sin egen selv sikkerhet og utvikle nye egenskaper og evner. Men ILO anslår også at 152 millioner av de arbeidende barna og ungdommene er offer for barnearbeid.⁷⁰ Redd Barna vil kun forsvare at barn jobber dersom arbeidet er trygt, de har anstendige arbeidsforhold og lønn. Det er også avgjørende at arbeidet ikke skal gå utover barnets rettigheter som for eksempel retten til utdanning og retten til lek og fritid. Dersom disse betingelsene ikke er oppfylt, skal ikke barn jobbe.

FN retningslinjer for næringsliv og menneskerettigheter slår fast at selv om stater er ansvarlige for å oppfylle menneskerettighetene, står næringslivsaktører ansvarlig for å respektere menneskerettighetene. Redd Barna har sammen med FNs barnefond (UNICEF) og FNs Global Compact utarbeidet Children's Rights and Business Principles (CRBP). Disse prinsippene er ment å veilede selskaper i hvilke tiltak de kan ta for å respektere og promotere barns rettigheter på arbeidsplassen, i markedet og i lokalsamfunnet. Selskapers påvirkning på sosiale, økonomiske og miljømessige forhold må reguleres av bindende internasjonale og nasjonale regelverk.

Gjennom FNs retningslinjer for næringsliv og menneskerettigheter, er norske myndigheter forpliktet til å iverksette tiltak for at norske bedrifter skal respektere menneskerettigheter i andre land. Selv om de landene som selskaper opererer i er ansvarlige for å regulere næringslivets aktiviteter, har mange utviklingsland verken lover eller kapasitet til å gjøre dette. Dette fører til at menneskerettighetsbrudd og alvorlige miljødeleggelser ofte kan skje ustraffet. Norske myndigheter støtter også privat næringsliv direkte gjennom Norfund og Verdensbankens instrument for private investeringer (IFC). Bistandsmidler til privat

sektor må sette strenge krav til positiv utviklingseffekt.

REDD BARNA MENER AT:

- Norge må arbeide aktivt for å få etablert bindende internasjonale retningslinjer som effektivt holder selskaper ansvarlige for brudd på menneskerettighetene, og som sikrer beskyttelse av barns rettigheter.
- Norske myndigheter må arbeide for å etablere et utvidet juridisk ansvar hos norske selskaper, også for alvorlige forhold som skjer utenfor Norge. Norsk politi og påtalemyndighet må settes bedre i stand til å etterforske og ta ut tiltale i saker hvor norske selskaper er involvert i aktivitet som bryter norsk eller internasjonal lov.
- Norge bør støtte stater i å opprette nasjonale kontaktpunkt for næringsliv og menneskerettigheter der ofre for uansvarlig næringsliv kan klage inn saker, og støtte aktører som ønsker å klage inn saker. Dette ifølge FNs retningslinjer for næringsliv og menneskerettigheter.
- Norge bør støtte fagforbund og andre aktører som ønsker å opprette trepartssamarbeid, eller andre ordninger for å styrke regulering av arbeidsmarkedet.
- Private selskaper må ta i bruk Child Rights Business Principles for å forebygge brudd på og ivareta barns rettigheter.
- Norske myndigheter må aktivt jobbe for bedre skattlegging av transnasjonale selskaper, og for at midlene selskaper betaler i skatt i fattige land kommer barn til gode.
- Norfund må styrke dokumenteringen av utviklingseffekten og den finansielle addisjonaliteten av sine investeringer, og slutte å investere gjennom skatteparadis.

67 <https://www.thelancet.com/series/breastfeeding>

68 The Lancet (2016): <https://www.thelancet.com/series/breastfeeding>

69 ILO, Global Estimates of Child Labour, 2017 https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_575499.pdf

70 ILO, Global Estimates of Child Labour, 2017 https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_575499.pdf

BARNDOM BETYR ALT

Redd Barna